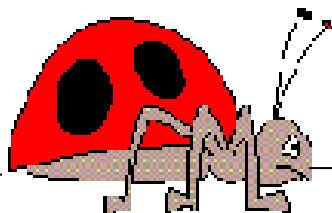

G.T. Coccinula W.G.

c/o Jeunes & Nature
B.P. 91
1300 Wavre

c/o Jeugdbond voor Natuur
en Milieu
Kortrijksepoortstraat 192
9000 Gent

Editeur Responsable/Verantwoordelijke
Uitgever : Jean-François Godeau

Werkgroep Groupe de Travail

Coccinula

J&N
**Jeunes &
Nature** asbl

**Instituut voor Natuur- en
Bosonderzoek**

Wetenschappelijke Instelling
van de **Vlaamse Gemeenschap**
Kliniekstraat 25, 1070 Brussel

Sommaire / Inhoud

1° Redactioneel / Éditorial	Pg. 3
2° <i>Coccinula 14-pustulata</i> in Merelbeekse hotspot	Pg. 5
3° Over de vondst van <i>Cynegetis impunctata</i> te Overmere	Pg. 10
4° <i>Hyperaspis campestris</i> in het Averbodebos	Pg. 14
5° 'Dag van het Lieveheersbeestje' te Schorisse	Pg. 20
6° Coccinula et Natagora collaborent: Les bêtes à bon, dieu au pays des réserves	Pg. 22
7° Lieveheersbeestjes waarnemen op licht	Pg. 28
8° Contribution de Coccinula à la préparation de l'Etat de l'Environnement Wallon	Pg. 37
9° Quand les Suisses s'intéressent aux coccinelles	Pg. 38

**Hebben bijgedragen tot dit
nummer / Ont participé à la
rédaction de ce numero :**

* Tim ADRIAENS * Jean-Yves
BAUGNEE * Johan Bogaert *
Ronny De Clercq * Jean-
François GODEAU * Marie-
Céline Godin * Kurt Jonckheere
* Pierrette NYSSSEN * Gilles
SAN MARTIN Nobby Thys *
Dominique Verbelen

Dit contactblad wordt uitgegeven
door Jeunes & Nature asbl en de
Jeugdbond voor Natuur en Milieu
vzw. Het wordt gratis opgestuurd
naar alle medewerkers van de
Werkgroep Coccinula, en het is op
aanvraag te verkrijgen bij:

W.G. Coccinula
c/o Jeugdbond voor
Natuur en Milieu vzw
Kortrijksepoortstraat 192
9000 Gent

Cette feuille de contact est
éditée par Jeunes & Nature asbl,
et Jeugdbond voor Natuur en
Milieu vzw.

Elle est distribuée gratuitement à
tous les collaborateurs du Groupe
de Travail Coccinula et peut-être
obtenue par simple demande à
l'adresse suivante :

G.T. Coccinula
c/o Jeunes et Nature asbl
Boîte postale 91
1300 WAVRE

Coccinula ...

Coccinula is een werkgroep die wordt gedragen door Jeunes & Nature asbl en de Jeugdbond voor Natuur en Milieu vzw (JNM). Ze heeft als belangrijkste doelstelling de studie van de ecologie, de status en de verspreiding van de lieveheersbeestjes in België (Chilocorinae, Coccinellinae & Epilachninae). Om deze doelen te bereiken, organiseert de werkgroep excursies en kampen, en coördineert ze het Lieveheersbeestjesproject, dat betrekking heeft op het volledige Belgische grondgebied.

De in de loop van het project verzamelde informatie wordt opgenomen in de databank van het werkgroep *Coccinula*. Een voorlopige atlas is raadpleegbaar op de site van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek

Coccinula maakt informatie over biologie van lieveheersbeestjes beschikbaar door de uitgave van een veldterminatiesleutel, ter herkenning van de voornaamste Belgische soorten, door de uitgave van een halfjaarlijks contactblad. Deelname aan activiteiten van de werkgroep is gratis en voor iedereen.

Coccinula est un groupe de travail (G.T.) animé par Jeunes & Nature asbl et le Jeugdbond voor Natuur en Milieu vzw (JNM). L'objet principal de ce groupe est l'étude de l'écologie, du statut et de la répartition des différentes espèces de coccinelles (Chilocorinae, Coccinellinae & Epilachninae) présentes en Belgique. Le G.T. organise des activités de terrain et coordonne une enquête "coccinelles" sur tout le territoire de la Belgique pour atteindre les objectifs précités.

L'information récoltée au cours de l'enquête est utilisée pour compléter la banque de données biologiques du groupe de travail Coccinula. Un aperçu synthétique des données récoltées est disponible sur le serveur biodiversité de la Direction Générale des Ressources et de l'environnement de la Région Wallonne (<http://mrw.wallonie.be/dgrne/sibw>).

Coccinula diffuse de l'information spécialisée ayant trait à la biologie des coccinelles via l'édition d'une clé de terrain pour la reconnaissance des principales coccinelles de Belgique et d'une feuille de contact semestrielle. La participation aux activités organisées par le G.T. est gratuite et ouverte à tous.

Imprimé sur papier
recyclé / Gedrukt op
gerecycleerd papier

Editoriaal - Editorial

Door Tim Adriaens et F. Godeau

Beste lieveheersbeestjesliefhebber,

De voorbije lieveheersbeestjesdag van 26 mei 2006 was een succes. Een slordige 350 deelnemers aan de diverse excursies werden geteld en de excursiegangers konden kennis maken met niet minder dan 34 soorten lieveheersbeestjes. De grote opkomst getuigt van de blijvende belangstelling van de medewerkers aan het lieveheersbeestjesproject en van de hoge aaibaarheid van deze kevergroep. In deze *Coccinula* nieuwsbrief, de dertiende al, het verslag van deze dag.

Meer en meer waarnemers beginnen met nep- en dwergkapoentjes, de twee minder bekende groepen lieveheersbeestjes die het project initieel links liet liggen. Wie hierover meer informatie wenst, verwijzen we graag naar de nieuwe pagina's op de website. Getuige daarvan de unieke vondst van het zeldzame bosbesglanskapoentje in Averbodebos waarvan je in dit nummer een verslag kan lezen. Verder ook een artikel dat ingaat op een minder bekende inventarisatiemethode voor lieveheersbeestjes nl. nachtvangsten met de lichtval. Voorts wordt gerapporteerd over enkele bijzondere waarnemingen, zoals nieuwe vindplaatsen van het onbestippeld lieveheersbeestje of de eerste vondst van veertienvleklieveheersbeestje in Oost-Vlaanderen.

Voor de derde keer sinds de publicatie van de voorlopige atlas van de Vlaamse lieveheersbeestjes, werd een update van de verspreidingskaartjes beschikbaar gemaakt. Deze uitgebreide update vind je op de website www.inbo.be (Home > Kenniscentrum > Fauna > Insecten > Lieveheersbeestjes > Stand van zaken). De bedoeling is uiteraard dat je hiermee aan de slag kan om minder geïnventariseerde regio's te gaan uitpluizen. Dit document bespreekt ook de inventarisatiegraad van de atlashokken vanuit verschillende invalshoeken (vangstmethodes, aantal bezoeken, aantal algemene soorten, aantal waarnemingen, aantal onderzochte kilometerhokken) zodat je als inventariseerder weet op welk van deze punten jouw regio nog beter kan onderzocht worden. Er wordt ook een nieuwe tabel met de zeldzaamheid van onze lieveheersbeestjes gepresenteerd, en daarin zijn toch wel enkele verschuivingen vast te stellen. Zo is het invasieve Aziatisch lieveheersbeestje de top drie binnengeslopen...

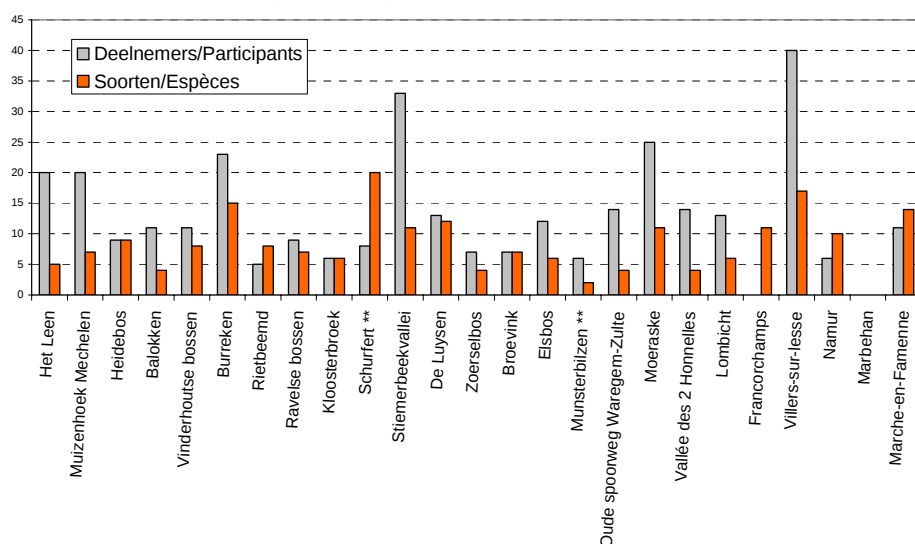
Veel excursieplezier !

Chers amies et amis,

De nouveau ce mois de Mai aura été, comme les années précédentes, ponctué par une Journée de la Coccinelle. Pour l'occasion nous avons organisé 25 balades guidées, disséminées sur le territoire belge, auxquelles bon nombre d'entre vous avaient pris part (environ 350 participants). Malgré une météo peu clémente, participants et organisateurs ont généralement été ravis de cette édition '06, se donnant d'ores et déjà rendez-vous l'année prochaine. Toutes ces balades, mais aussi et surtout vos fiches d'observation, rapporteront

Dag vh Lhb'tje / Journée Cox 2006

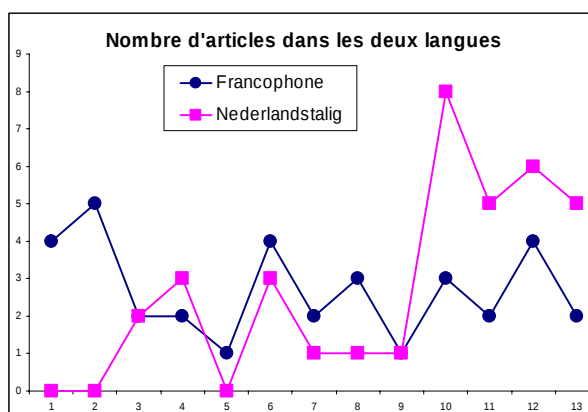

leur moisson de nouvelles données. Après centralisation et encodage, toutes les observations viendront noircir les cartes de distribution mises à jour. Côté flamand, l'opération est déjà bien avancée et les nouvelles cartes peuvent être consultées sur le site web www.inbo.be. Je vous invite donc à aller fouiller la pile des

vagabonds pour retrouver vos observations anciennes ou récentes et à les renvoyer au plus vite.

Cette année aussi, une nouvelle impulsion pour l'étude des coccinelles est initiée grâce à la collaboration de Coccinula et de Natagora. Une campagne de suivi des coccinelles au sein des réserves naturelles débute donc cette année, les acteurs de terrain de Natagora ayant été "appâtés" par un article générale sur nos coléoptères favoris. Vous pourrez retrouver la quasi-intégralité de ce texte page 22.

Enfin, vous constaterez une petite innovation dans la mise en page de votre revue favorite: les articles seront désormais classés au sein de thèmes et suivront toujours le même ordre. L'occasion se présentait pour effectuer un bilan sur 13 numéros de Coccinula écoulés. Qu'en est-il de la parité linguistique qui caractérise notre beau pays? On en est à un quasi ex-aequo avec 36 articles francophones pour 35 néerlandophones. Les courbes ci-contre vous rappellent aussi que nous avons été récemment en pénurie de textes en Français. Plus que jamais nous vous invitons à nous envoyer brèves ou textes pouvant trouver place dans cette revue. Toutes propositions sont les bien venues...

D'ici là, plongez-vous dans ce numéro 13 et bonne lecture!

Veertienvleklieveheersbeestje *Coccinula quatordecimpustulata*: eerste vondst voor Oost-Vlaanderen sinds 1964 in Merelbeekse hotspot!

Door Dominique Verbelen en Nobby Thys

Samenvatting

Tijdens een excursie in het kader van de spinnencursus van Natuurpunt Boven-Schelde op 10 september 2005 vond Nobby Thys een veertienvleklieveheersbeestje aan het Gemeenschapscentrum Brandegemsham. Dit was meteen de 20ste lieveheersbeestjessoort die in Merelbeke werd aangetroffen waardoor onze gemeente een absolute toplocatie blijkt voor deze boeiende soortengroep.

Summary

During a spider excursion on 10 septembre 2005, Nobby Thys found an individual of *Coccinula 14-pustulata*. This represents the 20ieth species for Merelebeke and makes this the hot-spot municipality for ladybirds in eastern flanders. A new, detailed distribution map on a 1x1km scale is presented here, with some corrections on the map in the preliminary atlas;

Résumé

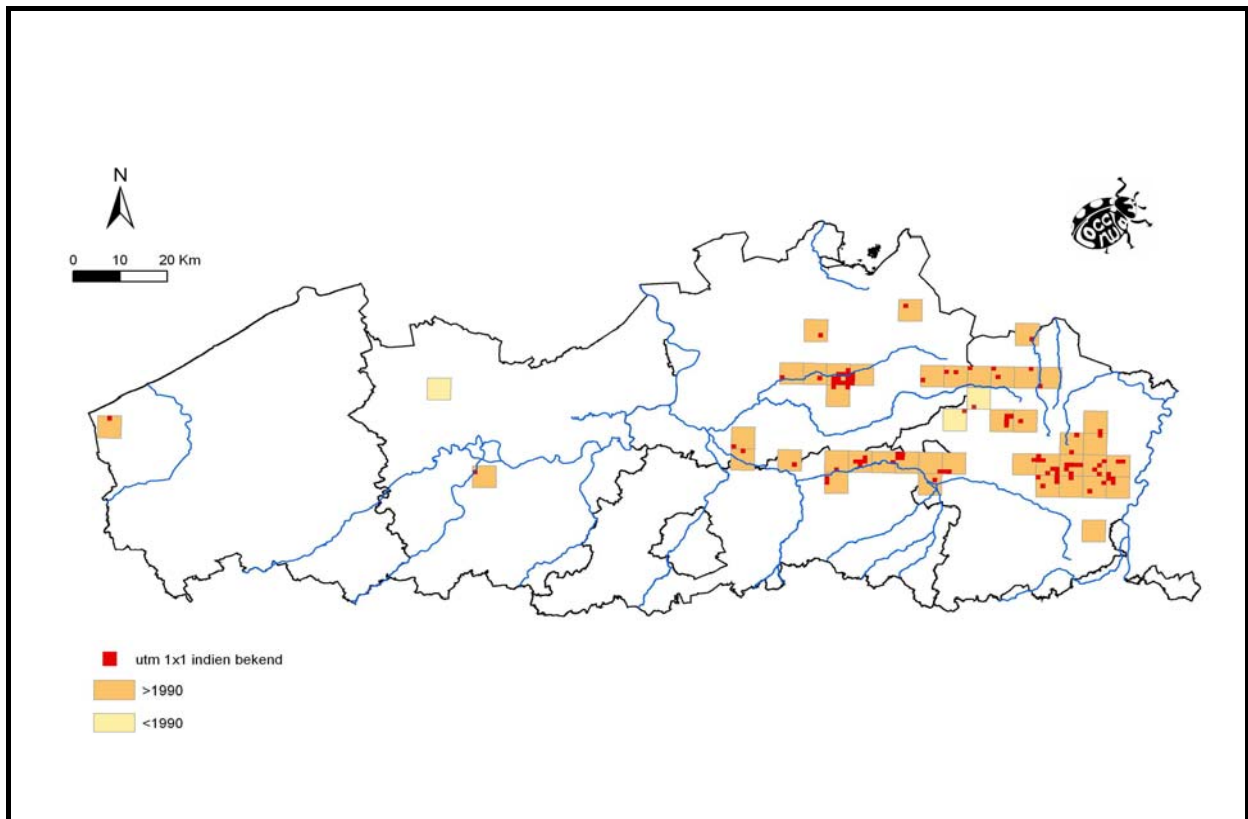
Un individu de *Coccinula 14-punctata* a été trouvé par Nobby Thys, lors d'une "excursion araignées". Cette observation constitue la 20ème espèce connue pour le site de Merelbeke, transformant ainsi cette commune en véritable 'hotspot' de la Flandre orientale. La carte de distribution mise à jour de l'espèce est présentée pour la région flamande.

De vondst in Merelbeke was verrassend. Veertienvleklieveheersbeestje heeft immers een uitgesproken voorkeur voor zeer droge, warme milieus zoals heidegebieden, mijnterrils, droge schrale graslanden, wegbermen en ruigtes (Adriaens & Maes, 2004). Ze voedt er zich met bladluizen en wordt vooral aangetroffen op grassen, Struikhei en Gewone brem, soms ook op Zomereik.

In Vlaanderen komt de soort voor in de zandige regio's in de Kempen en op de Diestiaanheuvelds. Uit het westen van het land zijn waarnemingen bekend uit de omgeving van het Maldegemveld en de Oosthoekduinen. De voorlopige verspreidingsatlas van lieveheersbeestjes in Vlaanderen meldt voor Oost-Vlaanderen een aantal gegevens uit Eeklo, Waarschoot en Knesselare (Adriaens & Maes, 2004). Een aantal van deze slaat echter op verkeerd doorgegeven veertienstippelige lieveheersbeestjes (Adriaens T., in litt.). De laatste zekere waarneming uit onze provincie zou - voor zover bekend - dateren uit 1964 toen in Waarschoot een exemplaar werd ingezameld en werd opgenomen in de collectie Roels.

Hoewel lokaal vaak grote aantallen worden aangetroffen, is de soort op Vlaams niveau vrij zeldzaam: tot 2005 werd ze slechts in 45 (of 8,91%) van de 505 onderzochte hokken waargenomen. Op Belgisch niveau is de soort nog minder algemeen: in de nationale lijst staat ze immers als 'zeldzaam' aangeduid (Branquart & Maes, 2003).

Figuur 1: verspreiding van veertienvleklieveheersbeestje (COC QUA) in Vlaanderen (bron: databank Coccinula)

Figure 1: new distribution map of *Coccinula 14-pustulata* for flanders on a 1x1 km scale (if known) (data: belgian ladybird project Coccinula)

Het veertienvleklieveheersbeestje is 3 tot 4 mm groot, heeft een bolvormig lichaam en een zwart dekschild met zeven gele vlekken. De vlekken dichtst bij het halsschild (de basale vlekken) zijn halfcirkelvormig terwijl de middelste (mediane) vlekken een karakteristieke ronde vorm hebben en parallel aan de naad liggen. Deze vrij zeldzame soort lijkt enigszins op het zeer algemene Veertienstippelig lieveheersbeestje dat echter hoekige (geen ronde) vlekken heeft. Ook de geelzwarte kleurvorm van het algemene tienstippelig lieveheersbeestje kan soms voor enige verwarring zorgen.

Met 20 soorten behoort Merelbeke tot de Oost-Vlaamse top. Enkel het veel grotere Gent scoort beter, met 23 soorten (waarvan 16 alleen al in het stedelijk natuurreervaat Bourgoyen-Ossemeersen). In Vlaanderen werden totnogtoe 34 lieveheersbeestjessoorten (met de nep- en dwergkapoentjes erbij zijn er dat 54) met zekerheid waargenomen. Onze gemeente scoort dus goed, zeker als je weet dat er totnogtoe slechts zeven mensen actief met deze soortgroep bezig zijn (het aantal lieveheersbeestjesspotters in Gent ligt op 21).

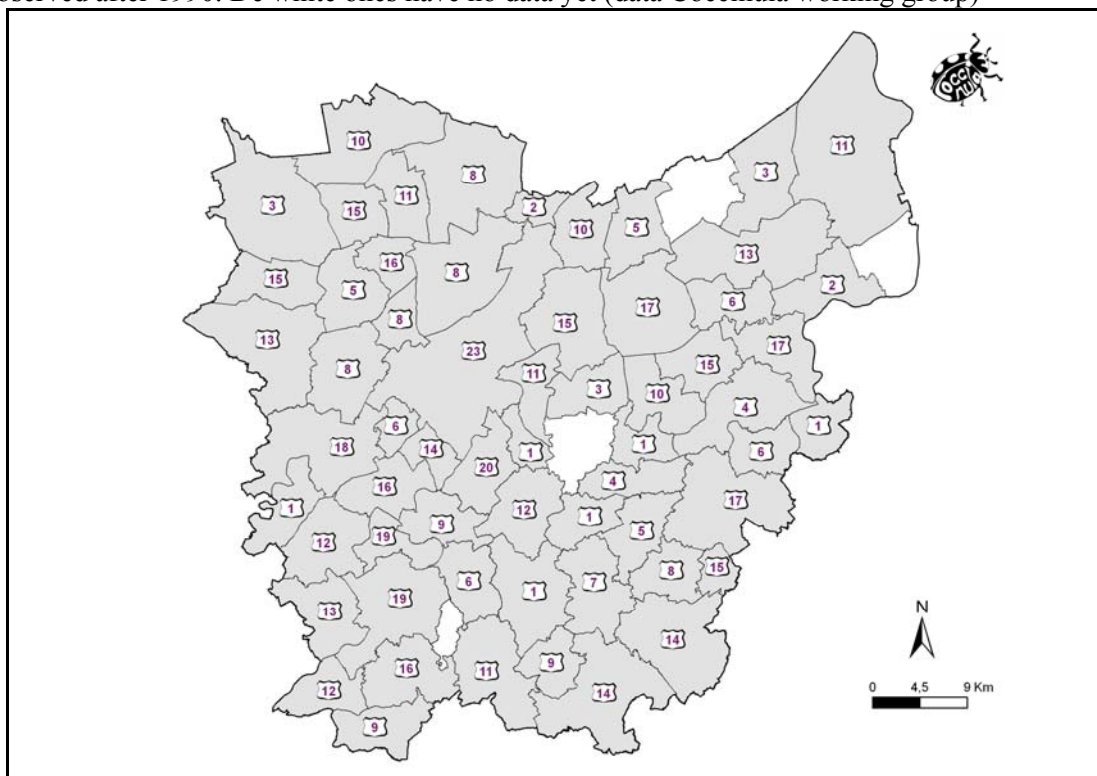
Voor de volledigheid lijsten we alle Merelbeekse soorten op, met tussen haakjes de Vlaamse status volgens de meest recente berekeningen van *Coccinula*.

Tabel: soortenlijst voor Merelbeke met status - Table: species list for Merelbeke with status.

SoortCode	Soort	Status (herziening 10 juni 2006)
ADA BIP	Tweestippelig lieveheersbeestje	Zeer algemeen
ADA DEC	Tienstippelig lieveheersbeestje	Algemeen
ANI NOV	Negentienpuntlieveheersbeestje	Vrij algemeen
APH OBL	Bruin lieveheersbeestje	Vrij algemeen
CAL DEC	Tienvleklieveheersbeestje	Algemeen
CAL QUA	Roomvleklieveheersbeestje	Algemeen
CHI REN	Wilgenlieveheersbeestje	Vrij algemeen
COC QUA	Veertienvleklieveheersbeestje	Vrij zeldzaam
COC SEP	Zevenstippelig lieveheersbeestje	Zeer algemeen
COC UND	Elfstippelig lieveheersbeestje	Algemeen
EXO QUA	Viervleklieveheersbeestje	Algemeen
HAL SED	Meeldauwlieveheersbeestje	Algemeen
HAR QUA	Harlekijnlieveheersbeestje	Algemeen
HAR AXY	Veelkleurig Aziatisch lieveheersbeestje	Zeer algemeen
HIP TRE	Dertienstippelig lieveheersbeestje	Vrij zeldzaam
HIP VAR	Ruigtelieveheersbeestje	Algemeen
MYR OCT	Achttienstippelig lieveheersbeestje	Vrij algemeen
OEN CON	Vloevleklieveheersbeestje	Vrij algemeen
PRO QUA	Veertienstippelig lieveheersbeestje	Zeer algemeen
PSY VIG	Tweeëntwintigstippelig lieveheersbeestje	Algemeen

Figuur 2: aantal soorten lieveheersbeestjes die in Oost-Vlaamse gemeentes werden waargenomen na 1990. De witte vlekken zijn gemeentes waarvan nog geen gegevens werden doorgegeven (bron: databank Coccinula) - Figure 2: number of ladybird species in eastern Flanders' municipalities observed after 1990. De white ones have no data yet (data Coccinula working group)

Maar er is nog werk aan de winkel. Drie 'haalbare' soorten ontbreken immers nog op onze lijst: zestienpunt-, vijfstippelig en oogvleklikeveheersbeestje. Zestienpunt werd wel al gezien in De Pinte, waardoor we het toch op de checklist van Natuurpunt Boven-Schelde kunnen bijschrijven.

Figuur 3:
Zestienpuntlikeveheersbeestje: wie vindt het eerste exemplaar in Merelbeke? (foto: Geert Spanoghe)

De Pinte doet het met 14 soorten trouwens ook niet zo slecht, al zijn we er bijna zeker van dat een aantal soorten er wel al werd waargenomen maar vooralsnog niet werd doorgegeven aan de databank van *Coccinula*. In Gavere loopt het al wat minder, met amper negen soorten maar vooral voor Melle zou een bijkomende impuls meer dan welkom zijn: vooralsnog werd uit deze gemeente enkel een tienvleklikeveheersbeestje doorgegeven. Wie brengt hier verandering in?

Figuur 4:
Achttienstippelig likeveheersbeestje: een dennensoort met slechts een handvol Merelbeekse waarnemingen (foto: Geert Spanoghe)

Na de schitterende resultaten van de vleermuizen-, amfibieën-, loopkever- en mosseninventarisaties, onderlijnt nu ook de geïnventariseerde lieveheersbeestjesfauna de grote biodiversiteit in Merelbeke. Misschien een goede reden om dit jaar ook eens een lieveheersbeestjeszoektocht op de activiteitenkalender van onze afdeling te plaatsen.

Figuur 5:
Veertienvlek-
lieveheersbeestje
(foto: Alex
Timmerman)

Dankwoord

Dank aan Nobby Thys voor de schitterende begeleiding tijdens de spinnencursus en de mooie ontdekking van het Veertienvlek-lieveheersbeestje. Tim Adriaens bezorgde ons een recente verspreidingskaart en een overzicht van de soortenrijkdom per Oost-Vlaamse gemeente. Alex Timmerman en Geert Spanoghe worden bedankt voor de foto's.

Literatuur

- Adriaens T. & Maes D. (2004). Voorlopige verspreidingsatlas van lieveheersbeestjes in Vlaanderen. Bertram 2 (1bis): 1-69.
- Baugnée, J.-Y., E. Branquart & D. Maes (2001). Veldterminatietabel voor de lieveheersbeestjes van België (Chilocorinae, Coccinellinae & Epilachninae). J.N.M. (Gent), Jeunes & Nature asbl (Wavre) i.s.m. het Instituut voor Natuurbehoud (Brussel).

Nobby Thys, Natuurpunt Educatie, Graatakker 11, 2300 Turnhout,
nobby.thys@natuurpunt.be

Dominique Verbelen, Torrekensstraat 41, 9820 Munte, tel. 09 3246 086, e-mail:
d.verbelen@pandora.be

Over de vondst van nieuwe populaties Onbestippeld lieveheersbeestje *Cynegetis impunctata* te Overmere (Oost-Vlaanderen)

Door Kurt Jonckheere

Samenvatting

Deze korte nota rapporteert de vondst van nieuwe locaties voor het onbestippeld lieveheersbeestje *Cynegetis impunctata* in Vlaanderen. Toevallig waren in dezelfde omgeving dieren gevonden in een waterstaal, vermoedelijk omdat de oevervegetatie tijdens het nemen van de stalen gemaaid was. Deze vondst is hiermee bevestigd. Het habitat waarin de dieren werden gevonden beantwoordt aan de verwachtingen: beekoeevervegetaties met liesgras en rietgras. Ook op brandnetels en distels werden dieren gevonden. Een recente verspreidingskaart voor Vlaanderen wordt gepresenteerd en een overzicht van voedselplanten en vindplaatsen.

Summary

This short note reports the finding of new populations of *Cynegetis impunctata* for Flanders. The animals had been found in a water sample in the same area, presumably because the riparian vegetation was mowed at the time of sampling. The occurrence of a population is hereby confirmed. The habitat is consistent with previous findings, riparian vegetation with *Glyceria maxima* and *Phalaris arundinacea*. Some animals were also found on *Urtica* and *Cirsium*. An updated distribution map for Flanders is presented, with an account of all available data and summarised information on substrate plants.

Résumé

De nouvelles populations de *Cynegetis impunctata* ont été trouvées en Flandre. Bien que l'on ait trouvé des individus dans un échantillon d'eau (probablement parce que la végétation rivulaire avait été broutée?), ces données confirment l'existence de populations viables, confirmant par la même occasion les exigences écologiques de l'espèce: végétation rivulaire de type Glyceriaies et Phalaridaies, ainsi que sur des plantes compagnes telles que l'ortie ou le chardon. L'ensemble des informations sur la distribution et les plantes hôtes préférées sont synthétisées sous forme d'une carte de Flandre mise à jour et d'un tableau synoptique.

De aanloop...

Midden april 2006 rapporteerden Jurgen Dewolf en Joost Mertens de vondst van 5 *Cynegetis impunctata* (onbestippeld lieveheersbeestje) (CYN IMP) in een waterstaal genomen in een beek aan het Maanschijnlos (ES6857) te Overmere (Oost-Vlaanderen). Het veld naar de beek was blijkbaar net gemaaid, wat de vondst in het water eventueel kan verklaren.

Toen ik dit las dacht ik onmiddellijk terug aan de CYN IMP-tocht vorig jaar in Hamme (voor een uitgebreid verslag van deze tocht zie Coccinula 12). Deze vindplaats ligt in vogelvlucht slechts 10 km van de hierboven vermelde plaats, dus misschien was er een verband?

De bevestiging...

In de aangename late namiddag van 22 april trok ik met mijn nieuw sleepnet richting Overmere. In de Maanschijnlos (ES6856) gestopt langs de kant van de weg. Slepen in het wilde gras (liesgras) aan de grachtkant leverde al onmiddellijk een klein en onbeweeglijk mooi bolrond lieveheersbeestje op! Hoera!!! Al slepend nog wat verder gestapt richting beek en in totaal 11 CYN IMP gevonden. Iets verder doorgereden en opnieuw langs de baan

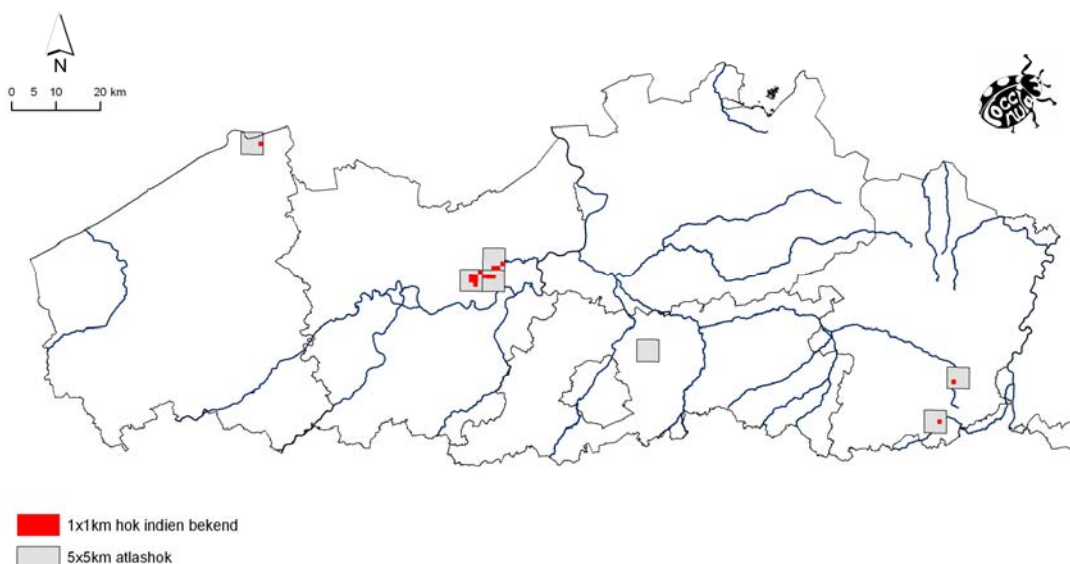
een kleine gracht met aan de akkerkant wat rietgras. Ook hier al snel 2 ex *Cynegetis impunctata* gevonden.

Langs de weilanden reed ik terug richting Zele (richting Hamme dus waar we er vorig jaar tientallen vonden), onderweg af en toe stoppen / slepen en noteren. Laatste stop was aan de Drieswegel te Zele.

In totaal werden op 6 verschillende plaatsen 27 exemplaren gevonden, allen in de vierhoek ten zuiden van de E17, ten noorden van de N445 Overmere-Zele, oostelijk van N407 en ten westen van N47 (UTM-hokken ES6757, ES6856, ES6857, ES7058, ES7158, ES7258). De vindplaats te Hamme ligt net ten oosten van de N47 Zele-Lokeren.

Figuur: verspreidingskaart van *Cynegetis impunctata* op kilometerhokniveau (bron: Coccinula databank).

Figure: distribution map for *Cynegetis impunctata* in Flanders on a 1x1 km scale (data: Coccinula working group)

Tabel: Vindplaatsen van *Cynegetis impunctata* in Vlaanderen

Table: Localities of *Cynegetis impunctata* in Flanders.

Vindplaats	Toponiem	Utm5km	Utm1km
Bilzen	Eikaert	FS73B	FS7636
Bilzen	linkeroever van de Demer, De Motmolen (in beheer bij Orchis vzw)	FS72A	FS7327
Hamme	Durmemeersen	ES76C	ES7360
Hamme	Durmemeersen	ES76C	ES7461
Hamme	Durmemeersen Sint-Anna, reservaat vzw durme	ES76C	ES7461
Hamme	Nonnegoed Sint-Anna, weilandreservaat vzw durme langs E17, gracht	ES76C	ES7260
Hamme	Nonnegoed Sint-Anna, weilandreservaat vzw durme langs E17, op braamstruik juist naast dit perceel dicht tegen een gracht	ES76C	ES7260
Knokke-Heist	station, ruderaal terrein langs parking Aldi	ES18B	ES1987
Overmere	Heikantstraat	ES65B	ES6857
Overmere	Maanschijnlos	ES65B	ES6757
Overmere	maanschijnlos	ES65B	ES6758
Overmere	Maanschijnlos	ES65B	ES6856
Overmere	maanschijnlos	ES65B	ES6857

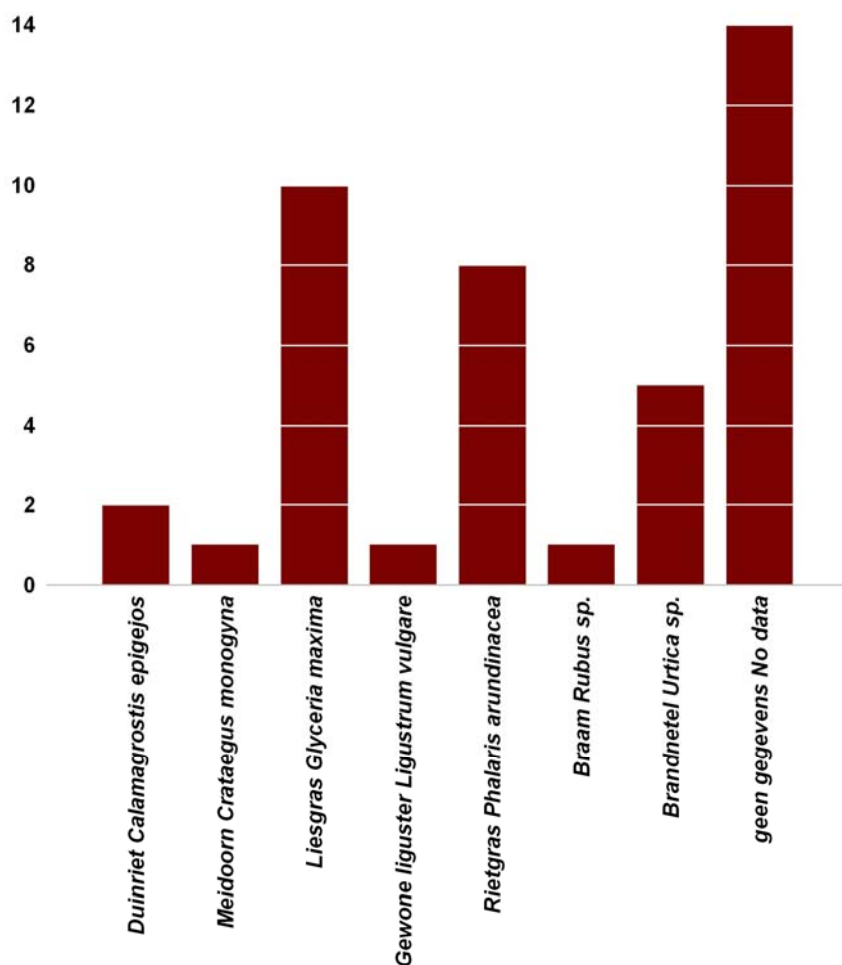

Vindplaats	Toponiem	Utm5km	Utm1km
Overmere	maanschijnlos	ES65B	ES6858
Perk	aan de beek	FS04D	???
Zeel	beek lokerenbaan	ES76C	ES7260
Zeel	beneden brug autostrade	ES65B	ES6959
Zeel	Durmemeersen	ES76C	ES7461
Zeel	Heikant - Gaverstraat	ES75A	ES7058
Zeel	hoek Drieswegel-Tuimelaarstr	ES75A	ES7258
Zeel	meersen aan de Durme	ES76C	ES7461
Zeel	tussen Wezepoelstraat en Tuimelaarstraat	ES75A	ES7158

Op 3 mei zocht ik nog wat in de buurt van de E17. Net naast het afrittencomplex Lokeren-Zeel in een beek met liesgras *Glyceria maxima* (ES7260) werd er een onbestippeld lieveheersbeestje gevangen. Ook net over de E17, beneden aan de brug (ES6959) op liesgras met ook wat netels en ontluikende distels drie exemplaren.

Op 6 juni vond ik ook een larve en 3 adulten in dezelfde omgeving (ES6757, ES6857, ES6858, ES6758). Verder ten noorden van de E17 nog steeds geen enkele gevonden...

Figuur: Aantal waarnemingen van onbestippeld lieveheersbeestje op verschillende plantensoorten.
Figure : number of observations of *Cyanegetis impunctata* on different plant species.

Besluiten

- er is een grote populatie onbestippeld lieveheersbeestje in de weilanden van Overmere-Zele-Hamme
- een natte gracht met overwegend liesgras/rietgras langs de bermen is voldoende (zie ook Durmemeersen te Hamme)
- droge grachtkanten en kanten met meer netels leverden veel minder (geen) kans op de soort
- ook de typische vraatsporen werden gezien, evenals een larve later op het seizoen, zodat het in het Maanschijnlos zeker om een vrij grote populatie moet gaan
- enkele zag ik op het zicht, maar een sleepnet is noodzakelijk, ze laten zich gemakkelijk vallen bij beweging in het gras.

Ik vermoed dat het beestje vroeger dus vooral gewoon over het hoofd gezien werd. Wordt het binnenkort een van de meest geziene soorten in de Vlaamse vochtige weilanden of is het toch beperkt tot deze streek ??

Er zijn hier nog heel wat meersen in de buurt, dus nog wat werk aan de winkel.

Ik kijk uit naar nog andere waarnemingen !

Kurt Jonckheere, Boerenkrijghof 4, 9080 Lochristi-Zeveneken, kjon@tiscali.be

Het bosbesglanskapoentje *Hyperaspis campestris* in het Averbodebos

met een overzicht van haar verspreiding en ecologie in België

door Johan Bogaert en Jean-Yves Baugnée

Summary

Hyperaspis campestris Herbst, 1783 appears as a very rare ladybird species in Belgium. Due to the lack of data, its status remains unclear. This article reports of its recent discovery in a Flanders woodland and presents some data on distribution and ecology of the species. At present, the occurrence of *H. campestris* has been recorded from 11 Belgian localities scattered in six natural districts. The species is most often found in clearing woodland on acidic, fairly dry and sandy soil, mostly in the presence of bilberry *Vaccinium myrtillus* and heather *Calluna vulgaris*.

Résumé

Hyperaspis campestris Herbst, 1783 est une coccinelle apparaissant très rare en Belgique, où son statut est resté largement méconnu. Suite à la découverte de l'espèce dans un bois du Brabant flamand, les quelques données régionales sur la répartition et l'écologie de l'insecte sont résumées. Jusqu'à ce jour, sa présence a été détectée dans 11 localités soit 3 en Campine, 1 dans le Brabant sablonneux, 2 dans le Condroz, 1 en Famenne, 3 en Ardenne et 1 en Lorraine. *H. campestris* a surtout été observé dans des zones boisées claires sur des substrats acides, plutôt sableux et modérément secs, souvent en présence de la myrtille *Vaccinium myrtillus* et de la callune *Calluna vulgaris*.

Samenvatting

Het bosbesglanskapoentje *Hyperaspis campestris* Herbst, 1783 lijkt een zeer zeldzaam lieveheersbeestje in België. Door een gebrek aan gegevens blijft de status van de soort voorlopig echter onzeker. Dit artikel rapporteert de recente ontdekking van de soort in Vlaanderen en presenteert gekende gegevens over de ecologie en verspreiding van de soort. Momenteel werd *H. campestris* waargenomen op 11 plaatsen in België, verspreid over zes verschillende ecodistricten. De soort kan gevonden worden in open plekken in bossen of bosranden op tamelijk droge, zondige, zure bodem, meestal in de nabijheid van blauwe bosbes *Vaccinium myrtillus* en struikheide *Calluna vulgaris*.

Inleiding

Hyperaspis, of glanskapoentjes, zijn kleine kale en zwarte lieveheersbeestjes die behoren tot de subfamilie Hyperaspinae.

Hyperaspis campestris Herbst, 1783 (HYP CAM) is een van deze glanskapoentjes dat ondanks zijn beperkte grootte opvallend genoeg is om opgemerkt te worden. Maar toch blijken er weinig recente waarnemingen te zijn van deze soort, noch van de andere *Hyperaspis* soorten in Vlaanderen. De vondst van een mannetje van *Hyperaspis campestris* in het Averbodebos (gemeente Scherpenheuvel-Zichem, provincie Vlaams-Brabant) op 2 september 2005 was dan ook een bijzondere waarneming zowel voor Vlaanderen als voor België.

Beschrijving

Hyperaspis campestris is een glanzend zwart kevertje van 2 tot 4.5 mm groot (2 tot 3.5 volgens Van Goethem ^{1, 3} tot 4.5 volgens De Gunst ^{2 en 3} tot 4.2 op de Waalse biodiversiteitswebsite ⁶). Het is kort ovaal bijna cirkelrond van vorm.

De kop is bij de wijfjes volledig zwart. Bij de mannetjes is het voorhoofd, met andere woorden de volledige zone tussen de ogen, geel. Het halsschild heeft langs de zijde een oranjegele band die ongeveer 1/3 van het halsschild kleurt. Door een fijne zwarte achterrandsrand komt de vlek net niet tot tegen de achterzijde van het halsschild. In de oranje band zit een vage bijna cirkelvormige oranje tekening die wat in het zwart van het halsschild steekt. Hierdoor gaat de band "bollen". De voorzijde van het halsschild heeft bij de mannetjes nog een fijne oranjegele rand.

Markt Tasschendorf
25 juni 2005
Jo Bogaert

De dekschilden zijn zwart met een kleine oranjegele, min of meer ronde vlek. De vlek zit op 1/3 van de achterste punt, gemeten ten opzichte van de volledige dekschilden. Bij de wijfjes is deze vlek iets groter dan bij de mannetjes.

De onderzijde is zwart met geel tot zwarte poten. Uit eigen waarnemingen blijkt dat de poten zeer donker kunnen zijn of dat vaak het eerste potenpaar geelbruin is en het laatste donker tot zwart.

Het lieveheersbeestje kan gemakkelijk verward worden met de andere soorten *Hyperaspis*. De grootte van de vlekken en de plaats op de dekschilden zijn bepalend voor de soort. Ook is er een oppervlakkige gelijkenis met het zwart lieveheersbeestje *Exochomus nigromaculatus* (EXO NIG).

De zeldzaamheid en verspreiding

In België

Waarnemingen van *H. campestris* in België zijn zeer zeldzaam (zie tabel 1)! In de databank van de lieveheersbeestjeswerkgroep Coccinula³ zitten voor Vlaanderen geen recente waarnemingen van deze soort. Er zijn echter twee niet gepubliceerde waarnemingen voorhanden uit de Kempen: de eerste uit het militair domein van Meeuwen, de tweede uit de Hogenbosheide in Koersel-Beringen. Deze waarnemingen, samen met deze van het Averbodebos zijn dus voorlopig de enige zekere Vlaamse vondsten. Maar door het signaleren van deze soort werden nog twee vermoedelijke waarnemingen doorgegeven van *Hyperaspis* sp. uit Westmalle⁴.

In Wallonië, werd *H. campestris* voor de eerste keer waargenomen in La Hulpe door Bovie²⁹. In de collectie van het KBIN (Brussel) vinden we 6 ± oude exemplaren gevonden op 5 verschillende plaatsen. Recent werd deze soort slechts op drie plaatsen gevonden: het

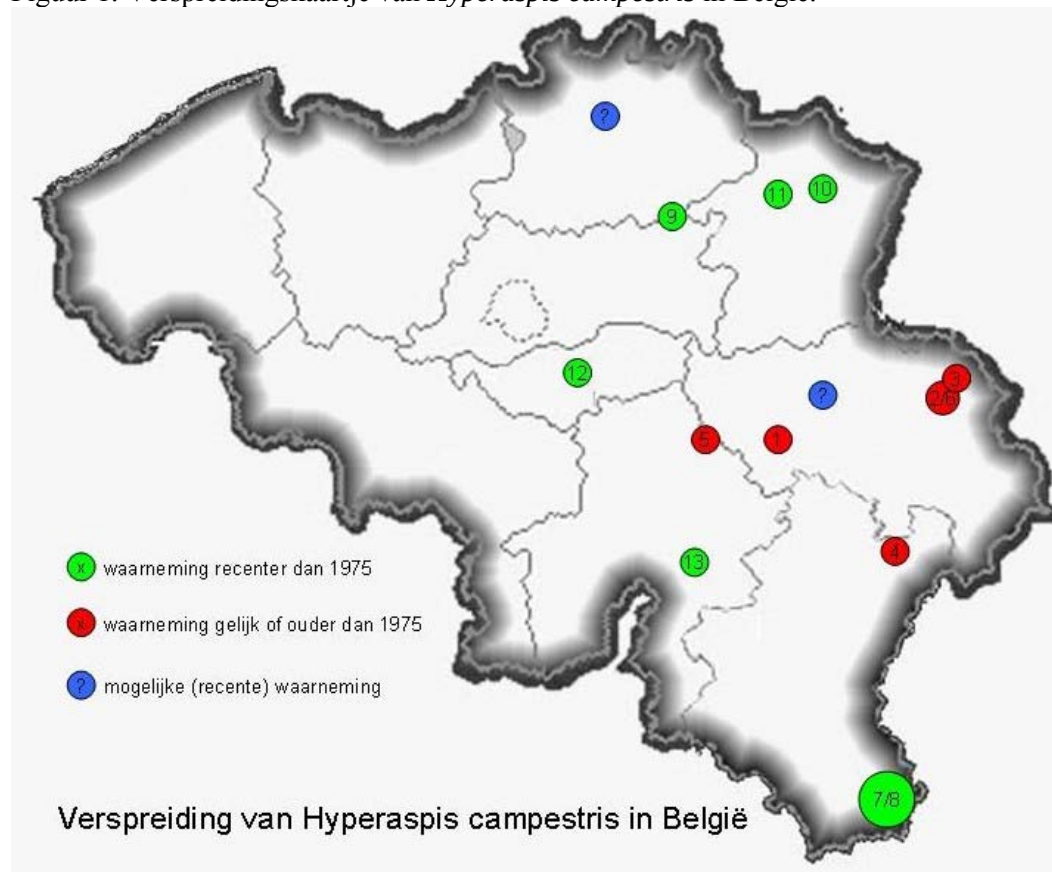
natuurreservaat "Landbruch" bij Arlon (in grote getallen!), "Su Bannet" in Houyet en "Bois de Lauzelle" in Louvain-la-Neuve. Ook is er op de dag van het lieveheersbeestje van 2004 door *Coccinula* een *Hyperaspis* sp. in het natuurreservaat Aux Roches (Flémalle) gevonden ²¹.

Het volledige geslacht *Hyperaspis*, waarvan *Hyperaspis campestris* het meest algemeen is, wordt dan ook in België als zeer zeldzaam gecatalogeerd.

Tabel 1. Waarnemingen van *Hyperaspis campestris* in België (collectie van het KBIN en databank van het werkgroep Coccinula).

	plaats	datum	aantal of geslacht	bron
1	Strée	?	♂	KBIN
2	Goé	26 juni 1935	♂	KBIN
3	Eupen	30 juni 1935	♀	KBIN
4	Bihain	9 juni 1975	1 ex	KBIN
5	Seilles	20 juni 1949	1 ex	KBIN
6	Goé	5 juli 1935	♀	KBIN
7	Arlon (Landbruch)	6 augustus 1998	6 ex	J.-Y. Baugnée (coll. GT Coccinula)
8	Arlon (Landbruch)	2 september 2004	29 ex.	J.-Y. Baugnée, J. Constant & P. Limbourg
9	Averbode (Averbodebos)	2 september 2005	♂	J. Bogaert (fotocoll. JB)
10	Meeuwen (militair domein)	15 juni 1994	1 ex	L. Crevecoeur (coll. LC)
11	Koersel-Beringen (Hogenbosheide)	27 augustus 2000	♀	J.-Y. Baugnée (coll. JYB)
12	Louvain-la-Neuve (Bois de Lauzelle)	10 juli 2005	♀	J.-F. Godeau (coll. JFG)
13	Houyet (Su Bannet)	22 juni 2005	♀	J.-Y. Baugnée (coll. JYB)

Figuur 1. Verspreidingskaartje van *Hyperaspis campestris* in België.

In Europa

H. campestris komt voor in heel Europa en Siberië ²². Men vindt deze soort verspreid van Spanje ¹³ tot ver in Belorussia ⁸ en van Finland ⁵ (niet vermeld uit Fenno-Scandinavië door Clayhills ²³) tot in Turkije ¹⁰. Andere landen waar het voorkomen van de soort vermeld wordt zijn: Letland ⁷, Duitsland: Niedersachsens ⁹, Dresden ¹⁵, Baden-Wurtemberg ¹⁷, Italië : provincia di Sondrio ¹¹, Frankrijk ²⁶, Tsjechië ^{12,20}, Polen ^{19,20}, Oostenrijk, Hongarije, Roemenië, Servië, Slowakije en Oekraïne ²⁰.

In Frankrijk is *H. campestris* volgens Duverger ²⁶ in het heel land verspreid. Voor het noorden zijn er twee vondsten uit de departementen Nord en Oise geciteerd (Coutanceau ²⁸). In Elzas is de soort zeldzaam maar verspreid volgens Callot ³⁰. Nicolas ²⁵ vermeldt deze soort niet voor de Champagne-Ardenes.

Op de Tsjechische website ¹⁵ staat het voorkomen vermeld “very rare subrecent less than 1% “. Ook op de verspreidingskaart op een lokale Duitse website is het aantal waarnemingen beperkt ²¹. Eigen ervaring leert dat de soort zeer weinig wordt gevonden, enkel in Slowakije en Duitsland. Bij deze laatste vindplaats in Markt Tasschendorf (Würzburg) was *H. campestris* net zoals in Arlon (Landbruch) behoorlijk talrijk (>20 individuen op minder dan 15 minuten zoeken) maar slechts zeer lokaal..

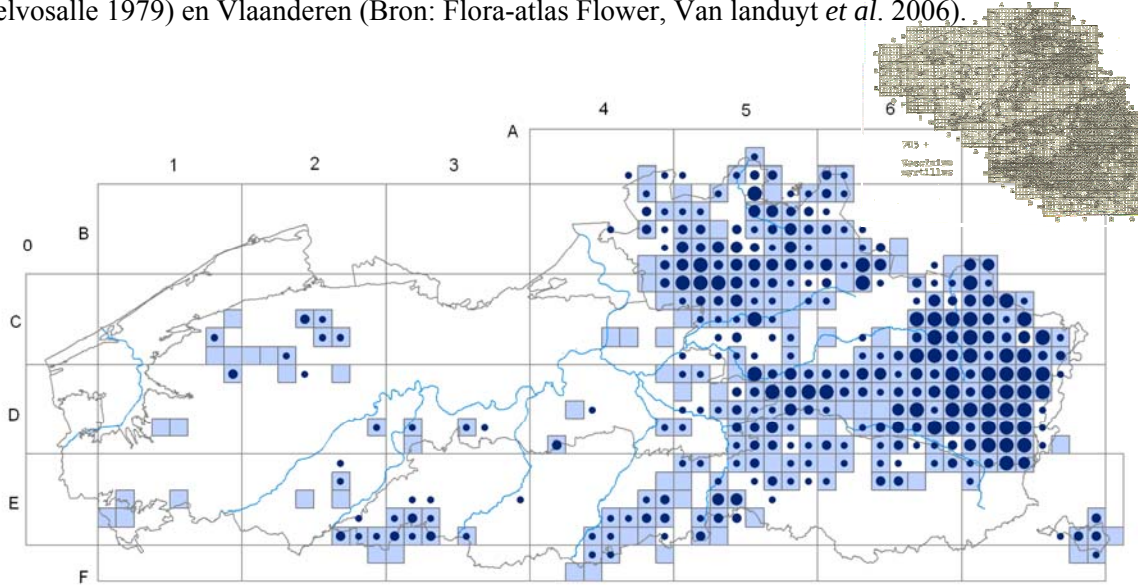
Habitat en biologie

Moeilijker wordt het, als de soort weinig voorkomt en er zeer weinig data voorhanden zijn, om een typerend habitat te beschrijven.

De plaats in het Averbodebos was een zandige plaats op blauwe bosbes *Vaccinium myrtillus*. Deze groeiden tot 75 centimeter hoog en stond onder oude grove dennen *Pinus sylvestris* die ruim stonden en daardoor veel licht door lieten. In de onmiddellijke omgeving bevond zich een ven en een klein akkertje omboord met veel struikheide *Calluna vulgaris*. Op de Hogenbosheide werd het enige exemplaar van *H. campestris* ook gevonden op blauwe bosbes *Vaccinium myrtillus* in een gemengd bosje van eiken (*Quercus* sp.) en berken (*Betula* sp.), op een gematigd vochtig wat zandige plaats. De waarnemingen uit Landbruch waren ook op blauwe bosbes maar hier in vochtig dennenbos langs een groot ven. Deze plaats is ingesloten in het militair domein van Lagland, het grootste zandgebied van Wallonië. In Bois de Lauzelle werd *H. campestris* gevangen op heide onder grove den, op een zandige droge helling. In vergelijking met deze waarnemingen lijkt de vondst van Houyet atypisch. *Hyperaspis campestris* werd er gevonden op de onderste takken van een oude linde (*Tilia platyphyllos*) langs een bosweg op een leisteen helling (in de omgeving stonden heide noch blauwe bosbes).

Kaartje: verspreiding van Blauwe bosbes *Vaccinium myrtillus* in België (inzet) (van Rompaey & Delvosalle 1979) en Vlaanderen (Bron: Flora-atlas Flower, Van landuyt et al. 2006).

De Gunst² vermeldt de soort op droge grazige plaatsen en langs bosranden in de struikenlaag en Van Goethem¹ vermeldt de soort aan bosranden op witte dovenetel (*Lamium album*) en op dennen (*Pinus* sp.).

De Tsjechische website¹⁶ vermeldt “deciduous forest, mixed forests, scots pine stands”, en het voorkomen op de planten als “herbicolous-arboricolous”.

In Elzas, vermeldt Callot³⁰ de soort in veenachtig open plek, op vochtige weide, langs een bosweg en op heide (*Calluna vulgaris*), tot 1000 m hoogte.

In Beieren, Duitsland bleek deze soort voor te komen op lijnvormige kreupelhout tussen akkers (graft, holle weg) en weiland. Daar bevonden ze zich op de struiken, voornamelijk op gele kornoelje *Cornus mas*, boskers (*Prunus avium*) en meidoorn (*Crataegus* sp.). De kruidlaag bestond voornamelijk uit hoog gras en ruigtekruiden met onder andere brandnetel (*Urtica dioica*). Er was geen blauwe bosbes (*Vaccinium myrtillus*) te vinden.

De biologie van de verschillende soorten *Hyperaspis* is zeer weinig gedocumenteerd. Larven van Europese soorten zijn nog onbekend (Klausnitzer²⁷). Het voedsel dat *Hyperaspis campestris* tot zich neemt is klaarblijkelijk vrij verscheiden. Dit gaat van schildluizen¹ over *Aphis cracivora*, schildluizen en of motschildluizen^{2,6} en verder zou deze soort ook met succes ingezet zijn bij het bestrijden de schildluis *Chloropulvinaria floccifera* op theeplantages in Rusland³¹.

De soort kan volgens de Gunst² van april tot juni gevonden worden. Onze eigen ervaringen leren dat je de soort zeker kan terugvinden van juni tot september (in België).

Dankwoordje

We wensen alle waarnemers (met name Jean-François Godeau en Luc Crevecoeur) te bedanken voor het verzamelen en doorgeven van de gegevens. Tim Adriaens wordt bedankt voor het nalezen van de tekst en Jérôme Constant voor toegang tot de collectie van het KBIN (Brussel). Wouter van Landuyt bezorgde het verspreidingskaartje van blauwe bosbes.

Referenties

- 1. Van Goethem, J.L., 1975. Lieveheersbeestjestabel, Coccinellidae van België. BJN, 44 pp.
- 2. De Gunst, J.H., 1978. De Nederlandse Lieveheersbeestjes, Coleoptera – Coccinellidae. KNNV Hoogwoud, 105 pp.
- 3. Nationaal lieveheersbeestjesproject van de Jeugdbond voor Natuur en Milieu en Jeunes et Nature.
- 4. Veraghtert Wim, persoonlijke mededeling
- 5. <http://www.funet.fi/pub/sci/bio/life/warp/coleoptera-4-English-list.html>
- 6. http://mrw.wallonie.be/cgi/dgrne/sibw/sibw.esp.ecol.pl?TAXON=Hyperaspis_campestris
- 7. <http://www.lubi.edu.lv/les/Coccinellidae.htm>
- 8. http://www.zin.ru/Animalia/Coleoptera/eng/cucuj_by.htm
- 9. <http://www.koleopterologie.de/verzeichnis-der-kaefer-deutschlands/nachtraege/nachtrag2/nachtrag2-48.html>
- 10. <http://www.tagem.gov.tr/yeni%20web/YAYINLAR/KITAP2/bsinek.html>
- 11. <http://fc.provincia.so.it/~museo.morbegno/COLEOPTERA.doc>
- 12. <http://publib.upol.cz/~obd/fulltext/Biologica39-40/biologica39-40-6.pdf>
- 13. <http://www.fauna-iberica.mncn.csic.es/faunaib/arthropoda/insecta/coleoptera/coccinellidae.php>
- 14. http://www.entomologie-grossenhain.de/publikationen/klausnitzer_ressler1966.htm
- 15. <http://www.sci.muni.cz/zoolecol/inverteb/palava/cucujo4.htm>
- 16. http://www.xfaweb.baden-wuerttemberg.de/nafaweb/berichte/pas_06/pas060110.html
- 17. <http://www.findikci.net/predators.htm>
- 18. <http://www.jezioro.com.pl/fauna/systematyka.html?id=743>
- 19. <http://zoology.fns.uniba.sk/faeu/meetings/presentations/Haviar.pdf>
- 20. http://www.entomologie.de/hamburg/karten/fhl_07/_hycaml.htm
- 21. Vandenborre J., 2004. Bilan van de 5de dag van het lieverheersbeestje. Coccinula, kontakblad 10: 6-9.
- 22. Iablokoff-Khnzorian S.M., 1971. Synopsis des *Hyperaspis* paléarctiques (Col. Coccinellidae). Annales de la Société entomologique de France (N.S.), 7(1): 163-200.
- 23. Clayhills T., 2000. On the occurrence of the genus *Hyperaspis* (Col. Coccinellidae) in Fennoscandian countries. Entomologica Fennica, 11: 109-112.
- 24. Fürsch H., 1992. Familie : Coccinellidae [pp. 164-171]. In Lohse G. & Lucht W.H. (eds), Die Käfer Mitteleuropas, Band 13, Supplementband 2. Goecke & Evers, 321 pp.
- 25. Nicolas V., 2005. Contribution à la connaissance des Coccinelles (Coléoptères Coccinellidae) de Haute-Marne. Bulletin de la Société de Sciences naturelles et d'Archéologie de la Haute-Marne, 4 (N.S.): 35-48.
- 26. Duverger C., 1990. Catalogue des Coléoptères Coccinellidae de France continentale et de Corse. Essai de mise à jour critique. Bulletin de la Société linnéenne de Bordeaux, 18 (2): 61-87.
- 27. Klausnitzer B., 1999. Familie: Coccinellidae. In Klausnitzer B. (ed.), Die Käfer Mitteleuropas, Larven Band 5 (Polyphaga IV). Goecke & Evers, 336 pp.
- 28. Coutanceau J.-P., 1993. Faune des Coccinellides du Nord de la France (Coleoptera). Entomologia galliae, 4(4): 229-233.
- 29. Bovie A., 1897. Les coccinelles de Belgique. Annales de la Société entomologique de Belgique, 41: 133-162.
- 30. Callot H.J., 1998. Catalogue et Atlas des Coléoptères d'Alsace. Tome 9: Clavicornes 1. Société alsacienne d'Entomologie et Musée zoologique de l'Université et de la Ville de Mulhouse, p. 56.
- 31. Bogdanova, N.L. 1956. *Hyperaspis campestris* Herbst as destroyer of *Chloropulvinaria floccifera* WESTW. Ent ObozL 35: 311-322.
- 32. Van Landuyt, W.; Hoste, I.; Vanhecke, L.; Van Den Bremt, P.; Vercruysse, W.; De Beer, D. (2006). Atlas van de flora van Vlaanderen en het Brussels gewest. Instituut voor Natuur- en bosonderzoek: Brussel. 1007 pp.

Verslag 'Dag van het Lieveheersbeestje' te Schorisse op 7 mei 2006

Door Ronny De Clercq (gids / SWG Lampyrus)

Er was ons redelijk mooi weer beloofd, maar het regende, het was 14°C. Toch kwamen er nog 23 geïnteresseerden opdagen aan de kerk te Schorisse, mensen van over heel Oost-Vlaanderen !

Omdat er bij de voorgaande afleveringen van deze tocht steeds voldoende mensen sleepnetten e.d. meebrachten, had ik zelf nu niets voorzien, met als gevolg dat we het nu moesten stellen met twee paraplu's om te kloppen. Er is dus niets gesleept, waardoor we allicht het zestienpuntlieveheersbeestje (TYT SED) zullen gemist hebben.

In het totaal verzamelden we hoofdzakelijk met kloppen en enkelen op zicht 163 lieveheersbeestjes, verdeeld over 15 soorten. Vier eerder gevonden soorten (SCY HAE, ANA OCE, CAL DEC, TYT SED) zagen we niet, maar anderzijds vonden we twee nieuwe soorten (COC UND, HIP VAR) voor dit gebied ! In totaal vonden we in de laatste vier jaar nu 19 soorten LHB-tjes in het gebied van Schorisse-Burreken.

Onklopbaar op de eerste plaats stond alweer het veelkleurig Aziatisch lieveheersbeestje (HAR AXY) met 68 waarnemingen, op een vijftal zwarte na allemaal van de rode kleurslag. Op een dag met minder weer als op 7 mei, waren het de enige lieveheersbeestjes die goed actief waren en zelfs aan het paren .

Op de tweede plaats met 26 waarnemingen, komt het zevenstippelig lieveheersbeestje

(COC SEP). Op drie ook geen grote verrassing : het veertienstippelig lieveheersbeestje (PRO QUA) met 18 waarnemingen.

De grote verrassing gaf het harlekijnlieveheersbeestje (HAR QUA) dat met 12 waarnemingen op de vierde plaats komt ! Bij eerdere wandelingen bleef het aantal harlekijntjes steeds veel lager. Wat hun verspreiding betreft, blijven ze beperkt tot een tuin met veel dennen, achter de kerk van Schorisse.

Ook een klimmer is het tienstippelig lieveheersbeestje (ADA DEC) dat met 11 vondsten nu de top-vijf is binnengekomen ! Voor het eerst vonden we ook de zwarte vorm met twee rode stipjes (3 ex.), wat eerst voor enige verwarring zorgde. Het waren geen zwarte tweestippeligen (te klein en te fijn) , het waren geen viervlekjes (geen 'dakgootje'), misschien wilgenlieveheersbeestje? Jammer, toch niet...

Op een gedeelte zesde plaats vinden we met 6 exemplaren van het tweestippelig lieveheersbeestje (ADA BIP) en het roomvleklikeveheersbeestje (CAL QUA).

Met 5 vondsten is het achtiestippelig lieveheersbeestje (MYR OCT) ook beter vertegenwoordigd dan ooit ! Ook deze soort beperkt zich volledig tot de eerder vermelde tuin met veel dennen .

Ook het bruin lieveheersbeestje (APH OBL) waarvan we 1 exemplaar vonden, beperkt zich tot deze dennen .

Het viervleklikeveheersbeestje (EXO QUA) vonden we twee keer : op dennen en op loofhout in het bos.

Ook het meeldauwlieveheersbeestje (HAL SED) is met twee exemplaren vertegenwoordigd. We vonden slechts één tweeëntwintigstippeliglieveheersbeestje (PSY VIG).

Wat de dag helemaal goed maakte, was de vondst van twee nieuwe soorten voor dit gebiedje : uit de bewuste dennen klopten we een elfstippelig lieveheersbeestje (COC UND) en wat later in de wegbermen vonden we op zicht een ruigtelieveheersbeestje (HIP VAR) op de bloemschermen van fluitekruid !

Om de lijst af te sluiten, nog de enige dwergkapoentjes die we vonden : 3 keer *Rhyzobius chrysomeloides* (RHY CHR). Tegen het einde van de zomer doen we deze wandeling nog eens over ...

Voor meer inlichtingen : Lampyris, InvertebratenWerkGroep van Natuurpunt regio Vlaamse Ardennen plus.

Le GT Coccinula et Natagora collaborent !

Les réserves naturelles, îlots de nature, hébergent aussi des coccinelles, tantôt courantes, tantôt plus rares vu la spécificité des milieux protégés (landes à bruyères, tourbières, ...). Malheureusement, ce groupe d'insectes est assez peu souvent pris en compte dans la gestion des milieux naturels pour plusieurs raisons, la première étant que la faune « coccinellologique » est en général très mal connue.

Aussi, une collaboration entre le GT Coccinula et Natagora vient d'être lancée. Le but est d'encourager d'une part les gestionnaires de réserves naturelles et d'autre part les coccinellophiles à chercher des coccinelles dans les réserves. La première étape de cette collaboration a été la publication de l'article reproduit ci-dessous dans « L'écho des réserves », petit journal destiné aux gestionnaires des Réserves Naturelles RNOB (Natagora)*. Il donne des pistes précises pour la recherche des coccinelles dans les milieux naturels. En prolongation de cet article, une mini-formation de terrain à la recherche et la reconnaissance des coccinelles a été proposée aux gestionnaires de réserves lors d'une « journée des bénévoles » de Natagora en juin dernier en Haute-Meuse.

Un échange de données est également prévu : le GT Coccinula transmettra à Natagora toutes les données de coccinelles situées dans les réserves et Natagora transmettra au GT Coccinula toutes les données de coccinelles qui seront rentrées par les gestionnaires.

L'idée ici est donc de vous encourager, vous les coccinellophiles, à chercher des coccinelles dans les réserves et à nous transmettre le plus vite possibles ces observations. La liste des réserves naturelles de RNOB-Natagora avec les coordonnées des conservateurs, de même qu'une couche carto de ces réserves est disponible auprès de Gilles San Martin et Pierrette Nyssen (coccinula@jeunesetnature.be). Merci de penser à prévenir le conservateur de la réserve avant d'y pénétrer.

De bonnes surprises vous attendent dans les réserves ! N'hésitez pas ... surtout que cela permettra peut-être de conserver un site intéressant.

Les bêtes à bon dieu au pays des réserves ...

par Gilles San Martin et Pierrette Nyssen

Les coccinelles, alias bêtes à bon dieu, sont bien connues de tous. Leur nom évoque de sympathiques insectes dodus et bariolés, symboles de la lutte biologique contre les pucerons. Pourtant, elles sont souvent négligées par les naturalistes et la biologie de la plupart des espèces est encore mal connue. Généralement discrètes, elles vivent dans des milieux très particuliers où il faut les chercher attentivement. Sur la trentaine d'espèce vivant en Belgique, la moitié sont rares ou menacées.

Il a récemment été démontré que ces insectes peuvent servir d'excellents bioindicateurs de la gestion et de la qualité des milieux semi-naturels. Alors jetons-nous à l'eau !

*L'écho des réserves peut être téléchargé (entièrement en couleurs !) sur www.natagora.vivel'échodesréserves.be

Qu'attendons-nous pour attraper filets et parapluies et partir à la conquête des coccinelles dans les réserves amoureusement gérées par certains d'entre nous ? Coup de chance : les coccinelles sont parmi les insectes les plus faciles à déterminer ! La réalisation d'inventaires est donc à la portée de tout gestionnaire de réserve. Pour vous y aider, des outils, des conseils et une aide à la détermination en cas de besoin vous sont proposés ici. Récompense de tous ces efforts : un article dans cette même feuille de contact synthétisera à la fin de l'année les observations des courageux qui se seront jetés à l'eau. Et qui sait, peut-être trouvera-t-on des espèces rares qui demandent une attention particulière, notamment en ce qui concerne la gestion de leur habitat ... mais pour cela, il faut d'abord chercher ! L'automne est là... C'est à vous de jouer !

Chercher des coccinelles ... oui, mais pas n'importe comment !

Lorsqu'on débute dans l'étude d'un groupe d'insecte (quel qu'il soit), on se décourage souvent au début parce qu'on trouve toujours les quelques mêmes espèces banales. Ceci est encore plus vrai avec les coccinelles qui comptent beaucoup moins d'espèces que les papillons par exemple. Il existe deux clés pour garantir le succès :

1°) Savoir comment, quand et surtout où chercher : vous trouverez ci-dessous quelques conseils pour vous aider.

2°) Persévérer : on ne capture pas plein d'espèces de coccinelles en 5 minutes. Il faut pour cela battre un grand nombre de branches et donner de nombreux coups de filets. Courage ... et surtout bonne chance !

Comment chercher ?

La recherche à vue est souvent peu rentable, difficile et demande une bonne connaissance de la biologie des espèces mais elle est très respectueuse du milieu et permet une qualité d'observation optimale.

Le Parapluie japonais est un des outils les plus utiles et les plus faciles à construire pour le chercheur de coccinelles : il suffit de tenir un vieux parapluie à l'envers sous une branche d'arbre ou un buisson que l'on frappe ensuite avec un bâton (quelques coups secs par branche suffisent).

Le *Filet fauchoir* ressemble fort au filet à papillons classique mais il est beaucoup plus robuste. On passe le filet dans la végétation avec des mouvements assez vifs (comme si on fauchait l'herbe avec une faux), ce qui permet de récupérer les insectes dans la poche. Très utile, il peut même être utilisé pour faucher le feuillage des arbres, mais il est plus difficile à se procurer, l'idéal étant de le construire soi-même.

Quand chercher ?

Toutes les coccinelles passent l'hiver à l'état adulte. On peut donc les observer toute l'année y compris en hiver. Au début du printemps (avril-mai) les adultes sortant d'hivernation sont très actifs et souvent faciles à observer. Il y a en général un petit creux d'abondance des adultes vers les mois de juin-juillet (on trouve alors essentiellement des larves). En août, on observe généralement un deuxième pic d'adultes. Ils sont souvent plus abondants à cette époque mais également plus dispersés et s'observent parfois en dehors de leur habitat habituel. Ces pics d'abondance varient cependant d'une année à l'autre et d'une espèce à l'autre.

Où chercher ?

Quelques espèces de coccinelles sont assez généralistes mais la majorité sont plus spécialisées. On a identifié six grands types de milieux où vivent les coccinelles : arbres feuillus (de préférence bien ensoleillés), résineux (pins, épicéas,...), milieux herbacés secs (et parfois plus mésophiles), milieux humides et enfin, landes à bruyères. Il faut donc attraper le réflexe du chercheur de coccinelles : dès que l'on aperçoit un pin, un épicéa ou une belle lisière feuillue, on court battre toutes les branches accessibles, si une belle friche ou une zone humide se présente on fauche vigoureusement, et aucune bruyère ne doit vous échapper, etc...

Identification

Une clé de détermination, distribuée par le GT Coccinula et également disponible gratuitement auprès de Gaëtan Bottin, permet de déterminer les coccinelles essentiellement sur base de leurs couleurs et des taches (nombre, forme). Cette clé a transformé les coccinelles en un des groupes d'insectes les plus faciles à identifier en Belgique ! Servons-nous en !

Petit bémol tout de même : la très grande variabilité de certaines espèces (qui sont alors reprises à plusieurs endroits dans la clé) rend parfois la détermination plus difficile et peut dérouter le débutant. Et ceci est encore plus vrai depuis l'arrivée en Belgique de la coccinelle asiatique extrêmement variable et qui n'est pas reprise dans la clé ! Un addendum met en évidence les espèces avec lesquelles on pourrait la confondre et les critères permettant de ne pas se tromper.

Il faut être particulièrement prudent en ce qui concerne les déterminations surtout si on pense être en présence d'une espèce rare et donc moins probable. Une bonne photo permet de confirmer la détermination dans 99% des cas (n'hésitez pas à nous les envoyer pour confirmation). On peut également récolter un individu (ce qui ne met jamais en péril une population, en tout cas pour les coccinelles).

Enfin, l'atlas des coccinelles de Flandre contient des photos en couleur de pratiquement toutes les espèces. Cet ouvrage peut être très utile pour confirmer une détermination. Il peut être gratuitement téléchargé à l'adresse suivante : http://www.inbo.be/content/page.asp?pid=FAU_INS_LHB_VoorlopigeAtlas

Quelques espèces intéressantes à rechercher dans vos réserves ...

Toutes les espèces sont intéressantes y compris les espèces banales (qui ne le resteront peut-être pas éternellement !). Le groupe de travail *Coccinula* est aussi preneur de toute observation réalisée hors des réserves naturelles.

Voici cependant quelques espèces que nous vous suggérons de rechercher plus particulièrement. Il s'agit d'espèces rares et menacées ou d'espèces moins rares mais dont l'écologie et la répartition est encore mal connue.

Dans les landes à bruyères

Les trois espèces des landes (toutes protégées en RW) sont à rechercher : *Exochomus nigromaculatus*, *Chilocorus bipustulatus* (landes sèches), *Coccinella hieroglyphica* (landes sèches et humides).

Il semble que les vieilles callunes soient plus attractives que les jeunes callunes régulièrement fauchées ou broutées. Ces espèces sont souvent présentes en faibles densités et donc difficiles à attraper. Le pic d'abondance est en août (deuxième génération) mais les adultes sont présents dès le mois de mai. La technique la plus productive pour les attraper est de faucher vigoureusement les callunes avec un filet fauchoir. Les coccinelles se laissent tomber aux moindres vibrations, il faut donc être rapide lorsqu'on fauche. Il est également possible de les rechercher à vue au sommet des tiges de callunes, lors de journées ensoleillées.

Dans les zones humides

Tourbières : *Hippodamia septemmaculata* (protégée en RW) est extrêmement rare. Connue seulement de quelques sites de la région d'Elsborn bien qu'elle fût présente autrefois dans toute la Wallonie (mais elle se cache peut-être encore ailleurs !), elle est à rechercher dans les tourbières au ras du sol, sur les tapis flottants de sphaignes avec du Comaret (*Comarum pallustre*), du trèfle d'eau (*Menyanthes trifoliata*), ...

Zones humides des grandes plaines alluviales (Semois, Sambre, ...) : *Hippodamia tredecimpunctata* (protégée en RW) est à rechercher dans la végétation herbacée, parfois assez loin d'une zone humide. Son habitat précis est encore mal défini. Elle a été essentiellement trouvée dans des zones humides assez diverses, souvent de haute valeur biologique, dans la vallée de la Semois et de la Sambre : bas-marais alcalins, végétation rivulaire, bords d'étangs, simples pâtures humides à joncs, ...

Zones humides avec roseaux et autres grandes monocotylédones rivulaires (massettes, rubaniers, glycéries, ...) : *Anisosticta novemdecimpunctata* (protégée en RW), la plus commune des 3 espèces des zones humides, est encore assez présente en Lorraine. Partout ailleurs cependant, les populations sont fort isolées et son habitat a fort régressé ces dernières années. Pendant toute la bonne saison, il faut chercher sur les roseaux et autres plantes similaires, le filet fauchoir étant le plus efficace. Au printemps on voit régulièrement les adultes se nourrir de pollen et/ou de nectar sur diverses fleurs (notamment sur le populage, *Caltha pallustris*) et sur divers Carex. En hiver, on peut trouver les adultes hivernants en « épiluchant » les tiges de roseaux ou de massettes.

Prés de fagne : *Subcoccinella 24-punctata*. Cette espèce phytophage se nourrit habituellement de caryophyllacées dans milieux ouverts plutôt secs ou frais. Il semble pourtant que des populations existent dans les prés de fagne où elle se nourrit probablement de *Lychnis flos-cuculi*. En pré de fagne, le filet fauchoir est probablement la méthode la plus efficace. On peut cependant chercher à vue sur les plantes hôtes potentielles sur lesquelles on voit des traces de morsure très caractéristiques.

Dans les pelouses calcaires et autres milieux secs sur calcaires

Vibidia duodecimguttata, jolie coccinelle orange très mal connue et très rare, est présente essentiellement en Caennaise et en Lorraine mais est à rechercher dans les autres régions (Hainaut calcaire, Région de Visé, ...). Elle vit sur les feuillus et semble apprécier particulièrement les aubépines et les noisetiers en conditions très chaudes et très sèches (aubépines isolées sur versant, rejets de noisetiers). La majorité des observations se sont faites sur des sites calcaires chauds et secs. Elle est souvent présente en très faibles densités : une recherche intense est nécessaire !

Dans les autres pelouses sèches, pelouses calaminaires, pelouses silicicoles, ... (Strate herbacée)

Platynaspis luteorubra, très petite espèce (et donc discrète !), rare, très mobile et très thermophile, a des larves qui se nourrissent de pucerons «élevés» par des fourmis du genre *Lasius*. Elle a souvent été trouvée dans des sites très xérophiles (sablières, ardoisières, carrières,...) mais aussi parfois dans de «banals» jardins (sur des colonies de pucerons noirs vivant sur des chardons par exemple).

Subcoccinella 24-punctata, on en a déjà parlé, est une espèce phytophage se nourrissant de caryophyllacées (*Silene*, *Lychnis*, *Saponaria*, ...). Il faut la rechercher sur ces plantes soit à vue (chercher notamment les traces de morsures caractéristiques), soit au filet fauchoir. Généralement peu fréquente, elle peut cependant être très abondante dans certains sites (e.a. pelouses calaminaires, sur silène calaminaire).

Sur les pins

Myrrha 18-guttata est une espèce méconnue qui semble assez localisée. Elle vit exclusivement sur les pins et semble particulièrement apprécier les endroits chauds et secs comme les pelouses calcaires, les carrières mais aussi les parkings et les zonings industriels !

Sur la Bryone

Epilachna argus est une superbe espèce phytophage qui se nourrit exclusivement de la Bryone dioïque. Elle est cependant beaucoup moins répandue que sa plante hôte que l'on trouve sur divers talus et fourrés nitrophiles aussi bien en conditions fraîches et ombragées qu'en conditions plus sèches. A priori il semblerait que cette espèce localisée soit plutôt thermophile mais ses préférences écologiques demeurent mal connues. Elle a été trouvée presque exclusivement en Condroz et au nord du Sillon Sambre-et-Meuse. On la recherchera en battant systématiquement sa plante hôte.

Comment participer ?

Sur simple demande à Gaëtan Bottin, vous recevrez une clé d'identification des coccinelles ainsi que des fiches d'observations à remplir. Renvoyez-lui le plus vite possible (au plus tard en octobre) ces fiches d'observations complétées afin que nous puissions réaliser une synthèse de vos observations d'ici la fin de l'année ... les données hors des réserves sont également les bienvenues !

En cas de problème de détermination ou si vous avez des questions, n'hésitez pas à contacter le GT Coccinula : coccinula@jeunesetnature.be. Divers documents supplémentaires sur les coccinelles (article sur la biologie, feuilles de contact, information sur la coccinelle asiatique ...) peuvent être téléchargés sur le site Internet du GT Coccinula. Vous y trouverez également un article général sur la biologie des coccinelles paru dans le premier numéro du magazine Natagora-Couleur Nature.

La journée de la coccinelle (7 mai 2006) est organisée chaque année au mois de mai dans toute la Belgique. Il s'agit d'une bonne entrée en matière si vous voulez en apprendre plus sur ces insectes et vous initier à leur détermination. Rendez-vous donc le 7 mai ! Vous trouverez le programme complet dans l'agenda Natagora (dernière page) ou sur le site du GT Coccinula.

Organisez la journée de la coccinelle en 2007 dans votre réserve

Pour concrétiser votre apprentissage, nous vous proposons d'organiser un maximum d'excursions dans les réserves Natagora lors de la journée de la coccinelle en mai 2007. Il s'agit d'une bonne occasion pour récolter des données, faire de la sensibilisation et en apprendre plus, ensemble, sur ces insectes. Intéressés ? Contactez rapidement le GT Coccinula, au plus tard en Décembre 2006 pour que nous puissions vous intégrer dans le programme de la journée.

GT Coccinula
C/o Jeunes & Nature
BP 91
1300 Wavre
www.coccinula.jeunesetnature.be
coccinula@jeunesetnature.be

Lieveheersbeestjes waarnemen op licht

Door Tim Adriaens.

Summary

In 2004, several reports occurred on the *Coccinula* discussion forum regarding observations of ladybirds on light traps. These observations mostly concerned side captures of moth sessions with a mercury vapor collecting lamp. Apparently, some species were attracted by the lamps whilst others were rarely found. Also, some species were sighted far away from suitable habitat. Here, we present an overview of the available data gathered during the Belgian ladybird mapping project, provide some literature on the subject and discuss some practicalities of this sampling method. Some species, like *Calvia 10-guttata*, *Halyzia 16-guttata* and *Harmonia axyridis* appeared to occur in larger numbers on the lamps. Lamp sightings comprised 7% of the total number of observations for *Myrrha octodecimguttata* and *Calvia decemguttata* whereas for *H. axyridis* this was only 0.92%.

Samenvatting

In 2004 kwamen verschillende berichtjes op het *Coccinula* forum over waarnemingen van lieveheersbeestjes op licht (nachtvangsten). Vaak ging het daarbij om bijvangsten tijdens nachtvindersessies met de kwikdamplamp. De beschikbare gegevens voor België, verzameld in de loop van het lieveheersbeestjesproject, werden in dit artikel verwerkt. Het is duidelijk dat sommige soorten aangetrokken worden door de lampen terwijl andere er slechts zelden op gevonden worden. Op lampen vind je soms ook soorten die van ver lijken te komen. We geven ook een overzicht van de noordwest-Europese literatuur, bespreken de verschillende gebruikte lampen en technieken en vergelijken met andere atlasprojecten. Sommige soorten, zoals *Calvia 10-guttata*, *Halyzia 16-guttata* en *Harmonia axyridis* bleken in hoge aantallen op lampen af te komen. Nachtvangsten waren goed voor 7% van het totaal aantal waarnemingen van *Myrrha octodecimguttata* en *Calvia decemguttata*, terwijl dit voor *H. axyridis* slechts 0.92% was. Ten slotte doen we ook een oproep om tijdens nachtvindersessies goed te noteren; soort, vangstuur en aantallen.

Résumé

En 2004, différentes observations de coccinelles au moyen de pièges lumineux ont été relatés sur le forum de discussion 'Coccinula'. Ces observations proviennent de captures marginales à des séances d'échantillonnage de papillons nocturnes à la lampe à mercure. Alors que certaines espèces étaient visiblement attirées par la lumière, parfois loin de leurs habitats préférentiels, d'autres n'ont été que rarement observées. Nous présentons ici un aperçu des données récoltées ainsi que quelques références bibliographiques. Des espèces telles que *Calvia 10-guttata*, *Halyzia 16-guttata* et *Harmonia axyridis* ont été les plus fréquemment attirées par la lumière. Sur l'ensemble des observations, *Myrrha 18-guttata* et *Calvia 10-guttata* représentent 7% des occurrences alors que *Harmonia axyridis* "seulement" 0,92%.

Inleiding

In het najaar van 2004 kwamen op het *Coccinula* forum meerdere berichten van nachtvangsten van lieveheersbeestjes. Veelal betrof het bijvangsten tijdens nachtvindersessies met de kwikdamplamp. Hieronder enkele voorbeelden van dergelijke meldingen op het forum.

Wim Veraghtert meldde enkele waarnemingen met de kwikdamplamp op het forum (*mededeling op het forum 10/08/2004*). Tienvleklieveheersbeestje (CAL DEC) was de meest aangetroffen soort en ontbrak op geen enkele avond. Ook meeldauwlieveheersbeestje (HAL SED) en oogvleklieveheersbeestje (ANA OCE) kwamen op de lamp af. Aziatisch lieveheersbeestje (HAR AXY) was ook "lampgevoelig" en op sommige avonden de algemeenste soort. Harlekijnlieveheersbeestje (HAR QUA), bruin lieveheersbeestje (APH OBL) en vloeivleklieveheersbeestje (OEN CON) en eenmaal ook een gestreept lieveheersbeestje (MYZ OBL) – gevangen in een loofbos, ver van naaldbomen –, waren

minder frequente passanten op licht. Sommige soorten werden niet gevonden op licht hoewel ze zeker in de omgeving voorkomen (PRO QUA, PSY VIG, COC UND,). Deze laatste bevinding werd o.a. door Paul Fontaine bevestigd. De soorten die hij het meest aantrof op de kwikdamplamp waren meeldauwlieveheersbeestje (HAL SED), tienvleklieveheersbeestje (CAL DEC) en Aziatisch lieveheersbeestje (HAR AXY). In veel kleinere aantallen kwamen ook 7-stippelig lieveheersbeestje (COC SEP), oogvleklieveheersbeestje (ANA OCE) en tienvleklieveheersbeestje (ADA DEC) op de lamp af. Het tijdstip van de vangsten was telkens ongeveer 30 minuten na zonsondergang tot 24u-1u (*mededeling op het forum 12/08/2004*).

Dominique Verbelen ving in Munte (Oost-vlaanderen) 25 meeldauwlieveheersbeestjes (HAL SED), 10 veelkleurige aziatische (HAR AXY) en 1 achttienstippelig lieveheersbeestje (MYR OCT) op de kwikdamplamp (*mededeling op het forum 12/08/2004*). Paul van Wielinck en Henk Spijkers besteedden vanaf 2003 extra aandacht aan lieveheersbeestjes op de kwikdamplamp, tijdens vangstsessies ten westen van Tilburg (Noord-Brabant, Nederland). In juli 2003 observeerden zij regelmatig hoge aantallen *H. axyridis* (tot 56 ex. op één vangstsessie) (*mededeling op het forum 12/08/2004*). Vanaf 2003 bleek Aziatisch lieveheersbeestje (HAR AXY) trouwens veruit de meest algemene soort die op het licht afkwam (Cuppen et al. 2004). Verder werden in Tilburg ook tweestippelig lieveheersbeestje (ADA BIP), tienstippelig lieveheersbeestje (ADA DEC), oogvleklieveheersbeestje (ANA OCE), tienvleklieveheersbeestje (CAL DEC) (veel), roomvleklieveheersbeestje (CAL QUA), meeldauwlieveheersbeestje (HAL SED) (veel), harlekijnlieveheersbeestje (HAR QUA), 18-stippelig lieveheersbeestje (MYR OCT), gestreept lieveheersbeestje (MYZ OBL), 14-stippelig lieveheersbeestje (PRO QUA) en 16-puntlieveheersbeestje (TYT SED) gevonden. Gevlekt rietkapoentje *Coccidula scutellata* (COC SCU), 7-stippelig lieveheersbeestje (COC SEP) en het dwergkapoentje *Scymnus suturalis* (SCY SUT) werden slechts één keer aangetroffen op de lamp.

Uit deze op het discussieforum gemelde vondsten blijkt dat :

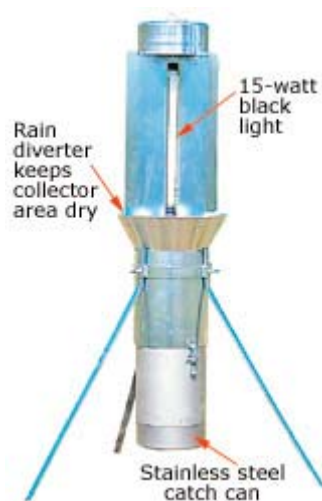
- o sommige soorten klaarblijkelijk op licht afkomen, terwijl andere zelden op die manier aangetroffen worden
- o sommige soorten (zoals tienvleklieveheersbeestje, meeldauwlieveheersbeestje, veelkeurig Aziatisch lieveheersbeestje) daarbij in hogere aantallen op de lamp afkomen dan andere
- o de relatieve aantallen van deze soorten kunnen variëren naargelang de periode en/of het tijdstip op avond
- o met behulp van lichtvangsten ook soorten aangetroffen worden waarvoor slechts op een zekere afstand van de lichtbron geschikt habitat te vinden is

In wat volgt willen we een kort overzicht geven van de gegevens die in de loop van het lieveheersbeestjesproject verzameld zijn met betrekking tot lichtvangsten. Verder bespreken we ook enkele schaarse literatuurgegevens hieromtrent.

Soorten lampen

Op de waarnemingsformulieren wordt melding gemaakt van verschillende soorten lampen die gebruikt werden om insecten te lokken. In de meeste gevallen ging het om de klassieke **kwikdamplamp** (125 W), die al dan niet met een wit nachtvlinderlaken opgesteld stond ergens in het gebied (zie foto). Deze lampen geven veel ultraviolet licht waar insecten op afkomen. Ook ML-lampen worden hiervoor gebruikt (menglicht, meestal 160W of 250W), zij hebben als voordeel dat er geen transformator nodig is. Dergelijke types lampen (rechts een kwikdamplamp, type Heath) annex vergaarbak zijn tegenwoordig vlot verkrijgbaar in de entomologie-speciaalzaak, er bestaan ook goede handleidingen voor zelfbouw van draagbare modellen. In mindere mate maken waarnemers gewag van ML-lampen, éénmaal betrof het een halogeenlamp van 250 W.

Nochtans blijkt uit de literatuur dat vooral **blacklight** lichtvallen een goede werking hebben als het op lieveheersbeestjes aankomt. Piek golflengtes geproduceerd door blacklights zijn efficiënter voor het vangen van lieveheersbeestjes dan andere types licht (in casu blauwe blacklights, wit licht en aquariumlicht) (Nabli *et al.* 1999). Koch & Hutchison (2003) gebruikten deze lichtval om lieveheersbeestjes in Minnesota te monitoren. Twee vallen (type Gempler's - Belleville, Wisconsin; op batterij van 110V, figuur links afkomstig van www.gemplers.com) werd drie jaar na elkaar opgesteld in een maïsveld (vnl. met de bedoeling maïswortelboorder te monitoren, maar al snel bleken er veel lieveheersbeestjes op af te komen). Hun data tonen aan dat blacklight trapping een efficiënte methode is om veldpopulaties van *H. axyridis* te monitoren. Tedders (2000) vond ook dat een enigszins aangepaste blacklight lichtval goed werkte om massa's adulte *H. axyridis* in gesloten bebouwing te vangen. Een tip voor actieve bestrijding? Tot dusver maakte niemand melding van gebruik van een dergelijk type blacklight lichtval. Voor de amateur-entomoloog is dit met een slorige 1300 dollar overigens geen prijsvriendelijk toestel. De wegen liggen hier dus open voor de zelfbouwers... Er zijn overigens ook zwarte lampen voor de klassieke draagbare vlinderval in de handel. Of deze even efficiënt zijn als bovenvermeld type is niet bekend, maar het is de moeite dit uit te proberen. Koch & Hutchison (2003) stellen dat verschillende factoren kunnen bijdragen tot de grote interspecifieke verschillen in aantallen gevangen dieren op de lamp: de plaatsing van de lichtval, lokale verschillen in bladluisdensiteiten of het meer verspreid zijn van een soort.

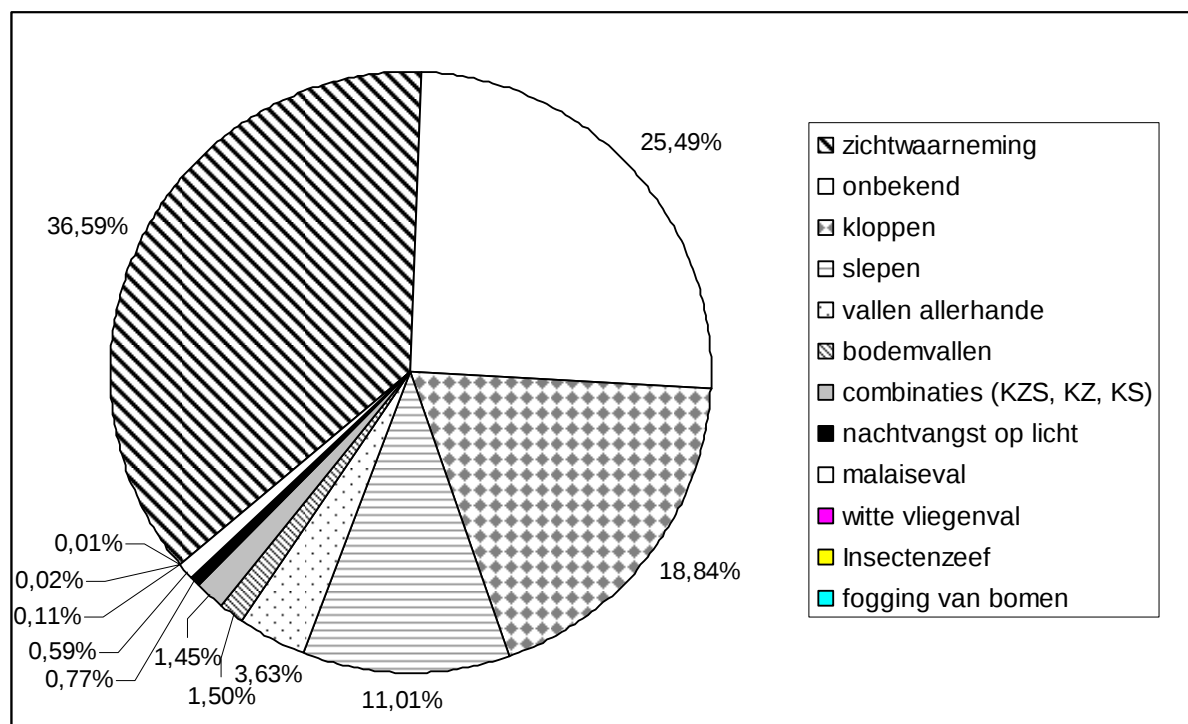
Aandeel lichtvangsten

Onderstaand taartdiagram toont de verhouding van de verschillende vangstmethodes die door waarnemers worden toegepast (bron: Vlaamse databank Coccinula) (N = 19682). Merk op dat voor 25.5 % van de doorgegeven data geen vangstmethode vermeld wordt. De grootste

brok van de gegevens zijn zichtwaarnemingen, gevolgd door kloppen (18,8 %) en slepen (11 %). Deze drie “klassieke” inventarisatiemethodes en hun combinaties (1,4 %) maken samen bijna 70% uit van de data (67,8 %).

Nachtvangsten met behulp van een lamp maken nauwelijks 1 % uit van alle Vlaamse data. Hierbij dient opgemerkt dat er vermoedelijk wel meer data afkomstig zijn van nachtvangsten (vb in de categorieën “vallen allerhande” en “methode onbekend”) maar dit op de waarnemingsformulieren niet aangegeven wordt. Daarmee zijn nachtvangsten op licht minder belangrijk dan gegevens afkomstig van bodemvalonderzoek (1,5 %), maar belangrijker dan vangsten met malaisevallen, met de insectenzeef of de zelden gebruikte witte vliegenvallen of het foggen van bomen.

Het kaartje hieronder toont de atlashokken (en 1x1 kilometerhokken voor zover bekend) waarin nachtvangsten werden verricht. Hieruit blijkt dat vangsten op licht niet gespreid over België gebeuren. De meeste vangsten zijn afkomstig uit de provincies Oost-Vlaanderen en Namen. Van Luxemburg zijn voorlopig helemaal geen lieveheersbeestjesgegevens bekend uit nachtvangsten. In Limburg, Henegouwen en Luik werden slechts in één atlashok waarnemingen verricht met de lamp.

Oproep ! Ben je een nachtwilinderfreak of ken je mensen die regelmatig de kwikdamlamp opzetten in hun tuin? Bezorg hen dan dit artikelletje en vraag of je een nachtij mee mag om lieveheersbeestjes te noteren!

Figuur: locaties met nachtvangsten van lieveheersbeestjes op licht (gegevens: Coccinula databank).
 Figure: Locations of lamp sightings of Coccinellidae in Belgium (data: Coccinula working group).

De soorten

Onderstaande grafiek geeft het aantal waarnemingen en aantal exemplaren (rechts) ($N = 325$) van de verschillende soorten lieveheersbeestjes weer die met nachtvangsten op licht werden aangetroffen (gegevens: Coccinula databank). Deze analyse gebeurde op alle Belgische licht-waarnemingen ($N = 167$).

Tienvleklieveheersbeestje (CAL DEC), meeldauwlieveheersbeestje (HAL SED) en veelkleurig Aziatisch lieveheersbeestje (HAR AXY) worden het meest waargenomen op de lamp, en worden daar ook in de grootste aantallen gezien. We kunnen ze beschouwen als het meest “fotopreferent”, een algemene aanduiding voor soorten die op kunstlicht afkomen (Le Monnier & Livory 2003). Van *H. axyridis* is bekend dat ze op licht afkomt. Koch & Hutchison (2003) gebruikten een *blacklight lichtval* om de fenologie van de soort in Minnesota te monitoren. Zij telden maximaal 226 adulten laat op het seizoen, mogelijks een indicatie dat de dieren gaan overwinteren.

Op het midden van de grafiek lijkt zich een groep “intermediair fotopreferente soorten” af te tekenen. Tot die groep behoren respectievelijk harlekijnlieveheersbeestje (HAR QUA), 2-stippelig lieveheersbeestje (ADA BIP), 18-stippelig lieveheersbeestje (MYR OCT), roomvleklieveheersbeestje (CAL QUA), oogvleklieveheersbeestje (ANA OCE) en 10-stippelig lieveheersbeestje (ADA DEC). Roomvleklieveheersbeestje en 2-stippelig lieveheersbeestje komen in hogere aantallen op de lamp af. De hoge aantallen oogvleklieveheersbeestje (ANA OCE) zijn afkomstig van één waarneming van 38 ex in het Zevenenbergbos te Ranst. (FS0973, wnm. Maarten Jacobs).

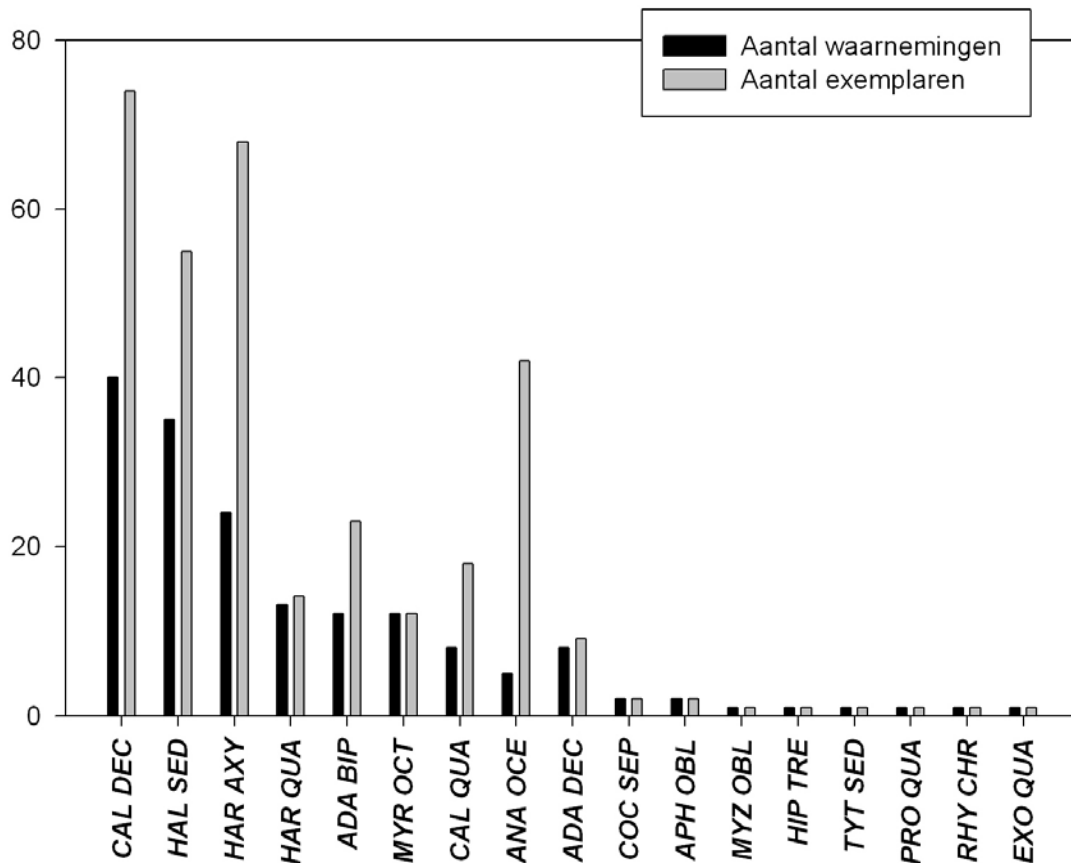
7-stippelig lieveheersbeestje (COC SEP), bruin lieveheersbeestje (APH OBL), gestreept lieveheersbeestje (MYZ OBL), 16-puntlieveheersbeestje (TYT SED), 13-stippelig

lieveheersbeestje (HIP TRE), 14-stippelig lieveheersbeestje (PRO QUA), het dwergkapoentje *Rhyzobius chrysomeloides* en 4-vlek lieveheersbeestje (EXO QUA) worden veel minder aangetroffen op licht.

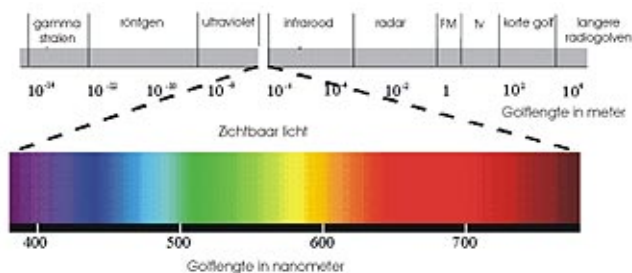
Grafiek: aantal waarnemingen (n=167) en aantal exemplaren (rechts) (N = 325) van de verschillende soorten lieveheersbeestjes weer die met nachtvangsten op licht werden aangetroffen (gegevens: Coccinula databank).

Graph: number of observations (N=167) and individuals (N=325) of different ladybird species observed on light (data: Coccinula working group).

Enkele literatuurgegevens

De atlas van de lieveheersbeestjes van de Manche (Le Monnier & Livory 2003) wijdt een kort hoofdstuk aan lieveheersbeestjes en lichtvallen. Tijdens het inventarisatiewerk in La Manche werd gebruik gemaakt van een wit doek op de grond en een kwikdamlamp van 125/150 Watt. Het lichtspectrum van de gebruikte lamp zat tussen 390 en 700nm m.a.w. golflengtes in het zichtbare en het infrarood (Le Monnier & Livory 2003).

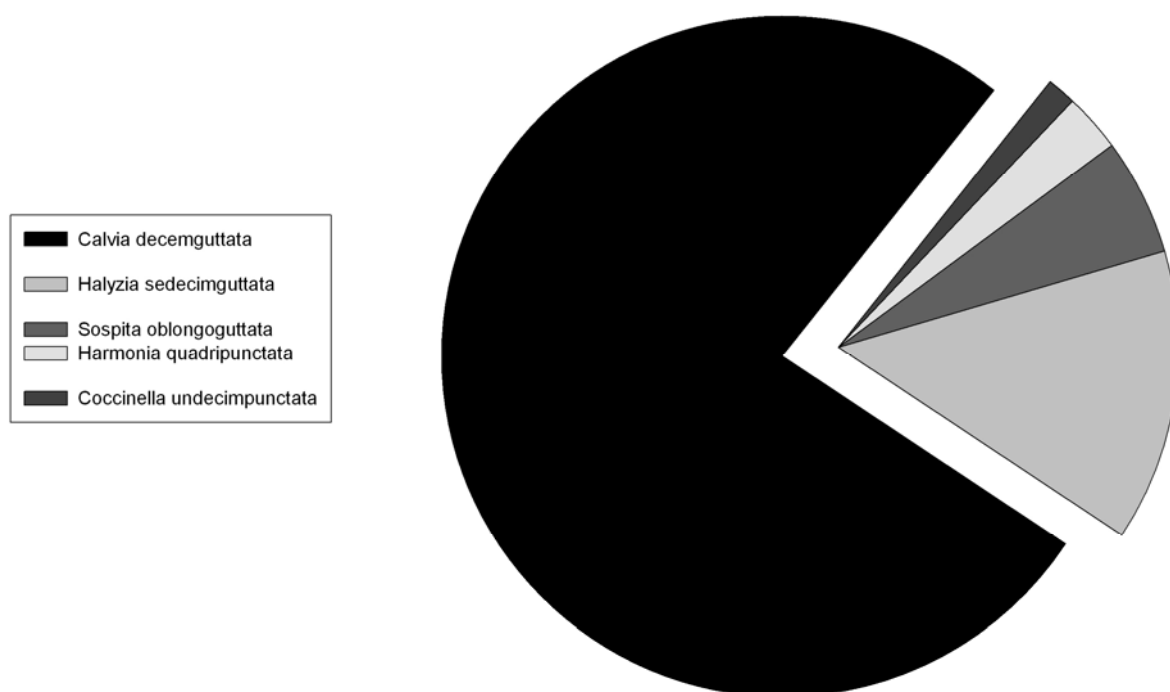

(Figuur afkomstig van www.technopolis.be)

Het taartdiagram hieronder geeft het relatief aantal waarnemingen van de verschillende soorten lieveheersbeestjes weer dat op licht werd gedaan (N = 19) tijdens het inventarisatiewerk voor de atlas van La Manche (data: Le Monnier & Livory 2003). Hoewel het totale aantal waarnemingen op lichtvallen relatief klein was (slechts 19 in totaal), werd voor sommige soorten toch een redelijk aandeel van de verzamelde data op die manier verkregen. Vondsten met de lichtval waren bijvoorbeeld goed voor 55% van de verzamelde data voor 10-vleklieveheersbeestje (CAL DEC), voor meeldauwlieveheersbeestjes (HAL SED) was dit aandeel 10% (de berekende verhoudingen in de atlas van de Manche zijn in deze verkeerdt, zie blz 199). Interessant is ook dat van de 44 waarnemingen van *Sospita oblongoguttata*, er 2 (of 4.5%) op licht gebeurden! Verder werd in La Manche één harlekijnlieveheersbeestje (HAR QUA) en één 11-stippelig lieveheersbeestje (COC UND) op licht gevangen. Deze laatste soort werd in België nog niet op licht waargenomen. Le Monnier & Livory (2003) stellen dat de laatste drie vermelde soorten mogelijks niet rechtstreeks door het licht aangetrokken werden maar zich misschien al in de nabijheid van de lamp bevonden. 10-vleklieveheersbeestje (CAL DEC) en meeldauwlieveheersbeestjes (HAL SED) beschouwen zij echter als uitgesproken nachtactief.

Grafiek: relatief aantal waarnemingen van de verschillende soorten lieveheersbeestjes licht (N = 19) tijdens het inventarisatiewerk voor de atlas van La Manche (data: Le Monnier & Livory 2003).

Graph: Relative number of observations for different ladybird species on light (N=19) during the atlas work for La Manche (data: Le Monnier & Livory 2003).

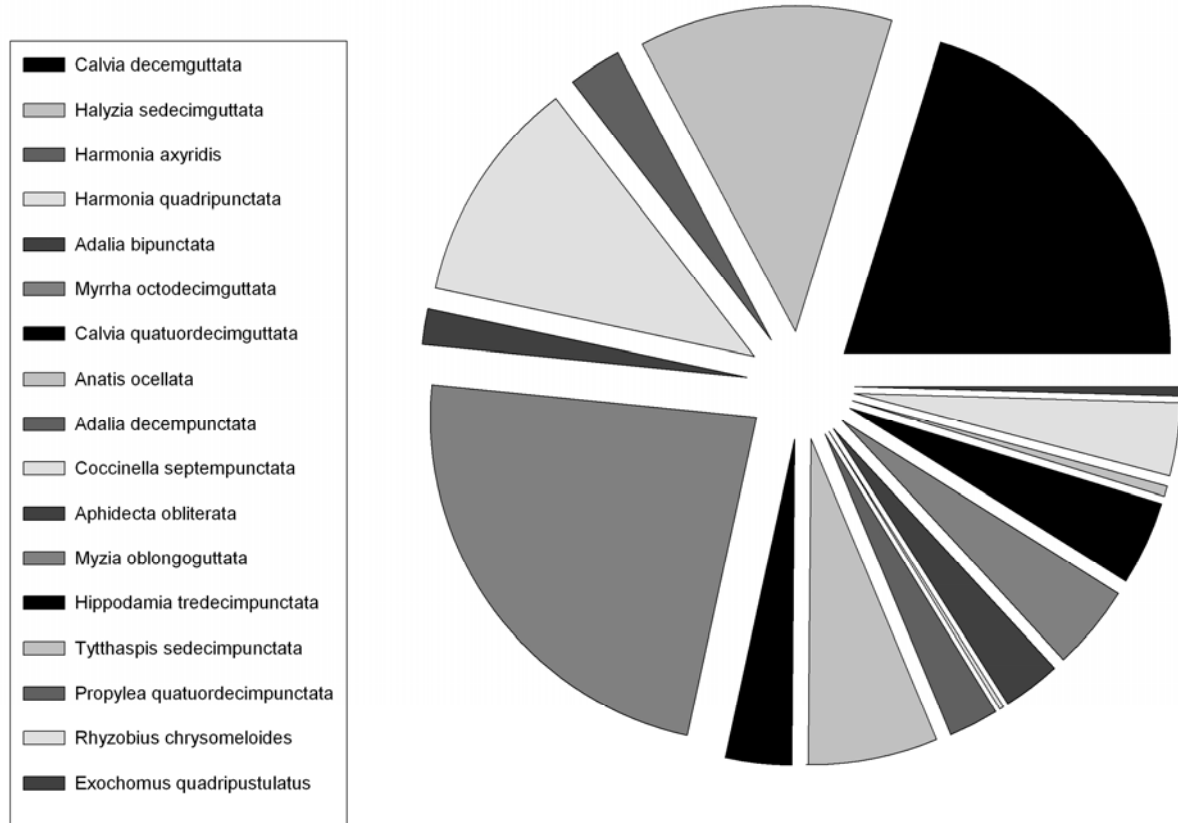
Onderstaand diagram geeft dezelfde gegevens weer met de Vlaamse data (bron: databank Coccinula): het percentage van het totaal aantal waarnemingen van een soort dat met nachtvangsten op licht gebeurde. Enkele opvallende vaststellingen zijn hieruit af te leiden: hoewel veelkleurig Aziatisch lieveheersbeestje *H. axyridis* (HAR AXY) veel en in hoge aantallen gevangen wordt op de lamp (zie hoger), blijken deze vangsten slechts een fractie (0.92 %) van het totaal aantal waarnemingen te vertegenwoordigen. Om deze soort te inventariseren moet je dus niet speciaal je lamp gaan opstellen.

De hoogste percentages vinden we bij 18-stippelig lieveheersbeestje *Myrrha octodecimguttata* (MYR OCT) en 10-vlek lieveheersbeestje *Calvia decemguttata* (CAL DEC). Nachtvangsten zijn voor beide soorten goed voor 7 % van het totaal aantal waarnemingen. Voor 10-vlek lieveheersbeestje *Calvia decemguttata* (CAL DEC) is dit dus volledig in lijn met Le Monnier & Livory (2003). We kunnen besluiten dat waarnemingen op de lamp hier een goede aanvulling zijn op de klassieke inventarisatiemethodes.

Grafiek: percentage van het totaal aantal waarnemingen van een soort dat met nachtvangsten op licht gebeurde (gegevens: Coccinula databank)

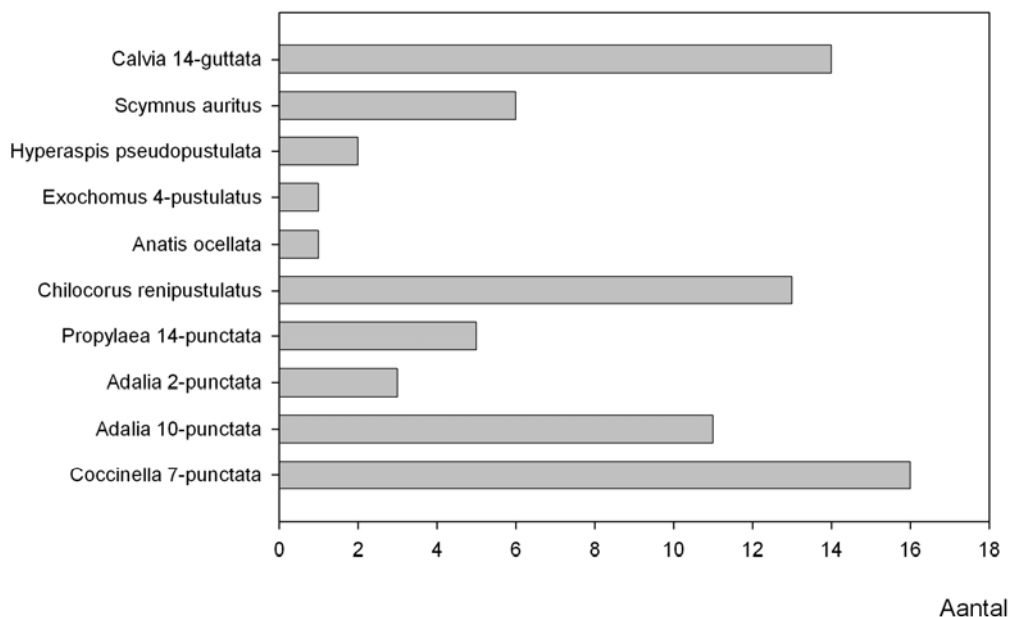
Graph: percentage of total number of observations of different species on light traps (data: Coccinula working group)

Majerus (1990) geeft een overzicht van soorten en aantallen die hij aantrof in kwikdamplampen (type “Robinson”) in Madingley Wood (Cambridgeshire), een eiken-essenbos met vooral hazelaar in de ondergroei. De vangsten gebeurden tussen juli en oktober 1989. Het betrof tellingen uitgevoerd bij het ochtendlijk ledigen van nachtvlindervallen. Hij stelt dat er meer lieveheersbeestjes aangetroffen werden na relatief warme nachten (met een minimum nachttemperatuur van 15°C). Daarnaast merkt de auteur ook op dat het ledigen van de val ’s morgens een onderschatting van de aantallen geeft omdat lieveheersbeestjes in staat zijn rond te kruipen op de wanden van de val en er dus vermoedelijk regelmatig hun weg naar buiten vinden. **De vuistregel: indien de val ’s nachts blijft staan, collecteer dan bij voorkeur vóór zonsopgang. Eén uur na zonsopgang zijn de meeste lieveheersbeestjes uit dit val verdwenen.**

Grafiek: Vangsten op de kwikdamplamp in Madingley Wood (Cambridgeshire) (data: Majerus 1990)
 Graph: Species observed on mercury vapour lamps in Madingley Wood (Cambridgeshire) (data: Majerus 1990)

Vangsten met licht kunnen een goede aanvulling zijn op de klassieke inventarisatiemethodes, bijvoorbeeld in gebieden waar slepen of kloppen minder evident is (broekbossen, struwelen etc.). Een nadeel van de methode is dat je er vermoedelijk niet mag van uitgaan dat je een representatief beeld krijgt van de lieveheersbeestjesfauna uit het “gebied” aangezien je niet vanwaar de dieren komen.

Dankwoord

Met dank aan Prof. Michael Majerus voor het ter beschikking stellen van literatuur en aan Gilles San Martin voor het ter beschikking stellen van de nachtvangstgegevens uit Wallonië, zijn commentaar op het artikel en de literatuurtips.

Bronvermelding

- Callot, H. J. (1998). Famille Coccinellidae. Pages 47-68. In : Catalogue des Coléoptères d'Alsace : Tome 9 "Clavicornes" 1. Société Alsacienne d'Entomologie, Strasbourg.
- Cuppen, J.G.M., Heijerman, Th., van Wielink, P. & Loomans, A.J.M. (2004). Aziatisch lieveheersbeestje in opmars. *Natura* 2004/3 : 68.
- Cuppen, J.G.M., Heijerman, Th., van Wielink, P., Loomans, A.J.M. (2004) Het lieveheersbeestje *Harmonia axyridis* in Nederland: een aanwinst voor onze fauna of een ongewenste indringer (Coleoptera: Coccinellidae)? *Nederlandse faunistische mededelingen* 20: 1-12.
- Le Monnier Y. & Livory, A (2003). Atlas des coccinelles de la manche. *Les dossiers de Manche-Nature* 5:204.
- Majerus, M.E.N. (1990). Ladybirds at light. *Bulletin of the Amateur Entomologists' Society* 49: 197-199.
- Koch, R.L. & W. D. Hutchison (2003). Phenology and Blacklight Trapping of the Multicolored Asian Lady Beetle (Coleoptera: Coccinellidae) in a Minnesota Agricultural Landscape. *J. Entomol. Sci.* 38(3): 477-480
- Nabli H., Bailey, W.C., Necibi, S. (1999). Beneficial insect attraction to light traps with different wavelengths. *Biological Control* 16(2): 185-188.
- Tedders (2000). In: Weaver-Missik (2000), USDA ARS News and Information. Online op <http://www.ars.usda.gov/is/pr/2000/001030.htm>

Coccinula contribue à la connaissance de l'environnement wallon. Une collaboration fructueuse avec la Région Wallonne :

Chers « coccinellologues », bonjour !

C'est avec enthousiasme que j'ai demandé à Pierrette et JF de me réserver quelques lignes dans cette feuille de contact. Pourquoi ? Pour vous remercier tous bien chaleureusement au nom de la Cellule Etat de l'Environnement wallon.

En effet, dans le cadre de la préparation du prochain Rapport sur l'Etat de l'Environnement en Région wallonne, Gilles et Pierrette ont mené une excellente analyse de la répartition actuelle des coccinelles en Région wallonne dont les principaux résultats seront synthétisés, graphiques à l'appui, dans les documents papier et web de l'EEW. Ce travail n'aurait pas été possible sans votre collaboration à tous pour la récolte des données. Encore merci !

Gageons que le message qui s'adresse aux décideurs en matière d'environnement soit entendu et suivi d'effets. Que plus d'attention soit accordée à vos protégées... tant sur le papier que sur le terrain. Atteindre l'objectif européen de stopper la perte de la biodiversité d'ici 2010 passera par là !

A bientôt peut-être pour des analyses encore plus précises, incluant les données des collections, révélant les tendances évolutives des populations ou même pour la mise en évidence de corrélations entre ces évolutions et celles des habitats ?

Quoi qu'il en soit, au plaisir de collaborer encore avec vous dans le futur... et bonne lecture !

Marie-Céline Godin

Chargée de recherche - Cellule Etat de l'Environnement wallon

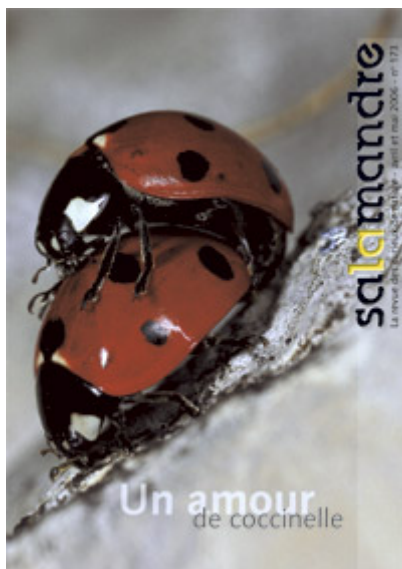
Quand les suisses s'intéressent aux coccinelles ...

Par Pierrette Nyssen

Quand les suisses s'intéressent aux coccinelles, ça déménage ! Toute l'équipe de La Salamandre s'est déchaînée sur ce sujet passionnant : fête de la coccinelle le 2 Avril dernier, contes, un numéro de la revue entièrement dédié aux coccinelles, un numéro de la petite Salamandre pour les plus jeunes, jeux, miniguide de terrain, DVD avec le film « L'affaire coccinelle » et j'en passe ...

Pour ceux qui ne connaissent pas, La Salamandre est une revue Suisse (avec une édition Française parfois légèrement différente). Présentant la nature qui nous entoure (parcs naturels, animaux, ambiances, traits de comportement) sous forme des dessins, d'émotions, des dossiers sur des sujets plus pointus, ... cette revue s'adresse aux « curieux de nature », comme le dit leur slogan. Autour de cette revue gravitent toute une série d'autres documents pour les petits et grands. Allez jeter un coup d'œil sur leur site internet : www.salamandre.ch

Dernièrement, une série complète a été réalisée sur les coccinelles. Voyez plutôt...

La revue « La Salamandre » n°173 - Avril 2006 – est presque entièrement consacrée aux coccinelles. Un dossier de 26 pages très richement illustré reprend en plusieurs épisodes la vie des coccinelles : d'abord endormies dans les montagnes, leurs amours quelques jours après le réveil, leur envol vers les pucerons dans la plaine, la ponte, la vie des larves, leur métamorphose et enfin retour vers les lieux d'hibernation. Un petit article sur la coccinelle asiatique et les différentes espèces complète le tout.

La revue « La petite Salamandre » n°45 - Avril-Mai 2006 - plus particulièrement adressée aux enfants, traite du même sujet de façon très ludique. Si vous cherchez une recette de pizza coccinelle, une bande dessinée sur la lutte biologique grâce aux coccinelles, des jeux et dessins d'enfant et même un poster A3 sur les coccinelles, reportez-vous à cette petite Salamandre.

La petite Salamandre est accompagné d'un carnet « Le petit Vadrouilleur » invitant les plus jeunes à partir à la recherche et à la découverte des coccinelles dans leur jardin.

Le miniguide n°21, intitulé « Identifier les coccinelles », reprend de superbes dessins en couleur de plus de 25 espèces de coccinelles (espèces que l'on retrouve également en Belgique). (NB : Ces dessins sont en partie issus de l'Atlas des Coccinelles de la manche que beaucoup connaissent). Ce miniguide est très pratique comme aide-mémoire ou pour montrer aux gens que l'on guide de quoi on parle. Un petit rappel des critères de détermination et du régime alimentaire de l'espèce illustrée complète agréablement cette maquette attractive.

Enfin, un DVD reprend un film d'une demi-heure réalisé par Daniel Auclair : « L'affaire coccinelle, Mise au point »

Ce film, drôle et décalé présente la vie de la coccinelle à travers les yeux des pucerons ... Elle est leur pire ennemi et ils décident de l'épier pour déceler son point faible! Une mission périlleuse ... chaque puceron vient faire le rapport de ses observations devant la caméra !

Ce DVD contient également en bonus une série de photos de Gilbert Hayoz qui valent la peine.

Tous ces documents ont été présentés lors de la Fête de la coccinelle le 2 Avril dernier à Neufchâtel (Suisse), avec un jeu-rallye pour enfants, des contes, des artistes, des stands, etc... Une idée à faire germer chez nous un jour !?!?

Si vous voulez vous procurer ces documents, sachez qu'ils peuvent être commandés sur le site internet www.salamandre.ch. Allez y faire un tour de notre part !!!

... - No comment – No comment - No comment – No comment – No comment –...

